

ISSN 1302-3519

ÇALIŞMA ORTAMI

İki Ayda Bir Çıkar / Sayı : 131

Kasım - Aralık 2013

İŞÇİ SAĞLIĞI
İŞ GÜVENLİĞİ
ERGONOMİ
İŞ HİJYENİ
ÇEVRE
TOPLUM ÖRGÜTÇÜLÜĞÜ
ÇOCUK EMEĞİ
KADIN
SOSYAL POLİTİKA
NÜFUS
SOSYAL HEKİMLİK

• Çocuğun Dünya Günü...

• Kent İçinde Kentileşememe - II :

İnsana Verilen Değer Bağlamında Ankara ve Denizli Örnekleri

• Yeni Dönemde (6331 s.k. sonrası) Değerlendirmeler - 2

• Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Nüfus Konusu

• Nusret Fişek Söyleyeceklerini "Yüksek Sesle" Söylendi

Prof.Dr.Nusret H.Fişek 99. Doğum ve 23. Ölüm Yılında Anıldı

• Madalyonun İki Yüzü ...

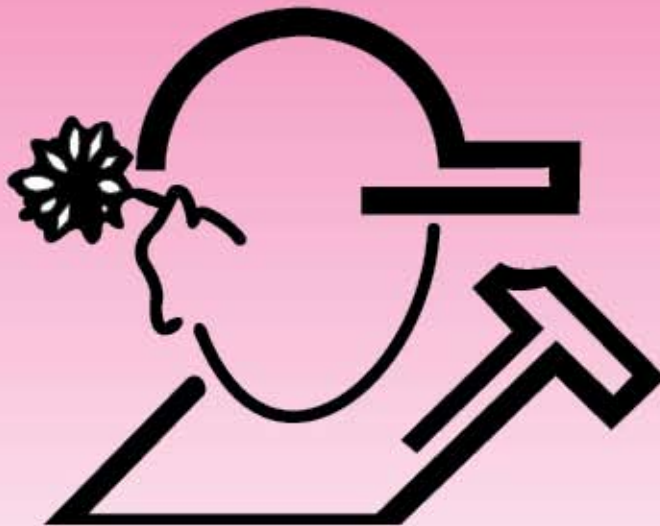
• Toplum Hekimliğine Gönül Veren - 13 : Prof.Dr. Ayşe Baysal

• Mezarbaşı Konuşmasından Anılara

• İki Dakika Düşün: Tehlikeyi Tanıyalım :

Silindirik Tank İmalatında, Tank Üzerinde Kaynak ve İzolasyon Yapmak

www.fisek.org.tr

*Çalışan Çocuklara "Vefa Borcu"nuza
Ödemek İster misiniz?*

*Fişek Enstitüsü'nün 31. Yılı
Çalışma Ortamı'nın 21. Yılı*

Çocuğun Dünya Günü...

Taner AKPINAR *

Her yıl Ekim ayının ilk Pazartesi "Dünya Çocuk Günü" olarak kutlanıyor. Çocuk haberin bu sayısının hazırlan-
dığı sıralarda da, dünyanın birçok yerinde
birçok farklı etkinlikle Dünya Çocuk Günü
kutlanmaktaydı. Bir yanda aç, sefil bırakılan,
dilenmeye mahkum edilen ya da sapıkla-
rın elinde örselenen çocuklar; bir yanda
"hak"larıyla "doğumgünleri"yle yaşayan
çocuklar. Bir yanda ortaçağ sapkınlığı, bir
yanda çağdaş dünya insanlığı.

Bu yazının konusunu Dünya Çocuk Günü oluşturmuyor. Bunun yerine, yazının başlığının ima ettiği gibi, çocukların dünyada günlerini nasıl geçirdikleri anlatılmaktadır.

Resim, www.theguardian.com/world/2013/sep/26/iran-adresinden alınmıştır.

İran'da hazırlanan bir yasa tasarısı tam anlamıyla bir deli saçması. Tasarıya göre, kız çocuk evlat edinen erkekler evlat edindikleri kız çocuklar 13 yaşına geldiğinde evlenebilecekler. Bunun için, yargıçların, evliliğin çocuğun yararına olacağı yönünde karar vermesi yeterli. İran'da evlenme yaşının kız çocuklar için 13, erkek çocuklar için ise 15 olduğu ve 2010 yılında 10-14 yaş arasında 42 bin çocuğun evlendirildiği vurgulanıyor.⁽¹⁾

Tanzanya'da büyük çoğunluğu öksüz ve yetim olan binlerce çocuğun zorla madenlerde çalıştırıldığı rapor edilmektedir. Madenin ocaktan kazılarak çıkartılmasından, son ürün haline getirilmesine kadar her aşamasında çocuklar

Resim, www.mg.co.za/article/2013-08-30-children-are-exposed-to-a-minefield-of-labour-mercury-for-the-sake-of-gold adresinden alınmıştır.

* Yrd.Doç.Dr. Akdeniz Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi ve Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

yaşlarına ve fiziksel güçlerine aldırmaksızın çalıştırılmaktadır. Kimi zaman çocuklar 6-24 saat yer altında geçirmek zorunda kalmaktadır. Sert kayalardan altın elde etmek için civa kullanımı çok yaygındır ve çocuklar işin bu aşamasında da çalıştırılmaktadır. Dolayısıyla çocuklar civaya maruz kalmakta, bu durum onların bedensel gelişimini olumsuz etkilediği gibi nörolojik problemler yaşamalarına da yol açmaktadır. Tanzanya'da yaygın çocuk emeği sömürsüne dayalı bu üretimden elde edilen altının büyük çoğunluğu Birleşik Arap Emirlikleri'ne ihraç edilmektedir. Diğer değerli madenlerin alıcıları arasında İsviçre, Güney Afrika, Çin ve Birleşik Krallık yer almaktadır.⁽²⁾

Avusturalya'da moda olan marka giysileri satan 40 firmayı kapsayan bir araştırmanın sonuçlarına göre, bu firmaların % 93'ü sattıkları ürünlerin imalatçılarından kim olduğunu bilmelerine karşın, üretimin bundan önceki aşamalarını hakkında bilgi sahibi olmadıkları ortaya çıkmıştır. Özellikle de, sattıkları ürünlerin imalatında kullanılan pamuğun nereden ve nasıl geldiğini bilmedikleri görülmüştür. Bu araştırmaya göre, popüler marka ürünleri satan firmaların bilgisiz olduğu ya da bilmezden geldiği ön önemli nokta ise, bu ürünlerin imalatında kullanılan pamuğun üretiminde çocuk emeği sömürsünün yaygın olmasıdır.⁽³⁾

Dünya'nın en yoksul ülkelerinden biri olarak görülen Moritanya'da küçük kız çocuklarının ev işlerinde çalıştırılması yaygın bir sorundur. Bu çocuklar, yoksul olan aileleri tarafından gelir elde etmek amacıyla başka ailelerin yanına hizmetçi olarak verilmektedir. İçlerinde 6 yaşındaki küçük kız çocukların bile olduğu bu çocuklar, sabah çok erkenden, şafak sökmeden uyanmak iş başı yapmak zorundadır. Ailelerinden çok uzaklarda, son derece yorucu ve yıpratıcı koşullarda çalışan bu çocukların, bir de fiziksel ve cinsel şiddete uğradığı rapor edilmektedir. Bir sivil toplum örgütünün araştırmasına göre, ev işlerinde çalıştırılan bu küçük kız çocukların yaklaşık % 60'ı 12 yaşın altındadır.⁽⁴⁾

Birleşmiş Milletler (BM) kaynaklı bilgilere göre, Kongo'da yürütülen çalışmalar sonucunda 557 çocuk asker silahlı grupların elinden kurtarılmıştır. Bunların 113'ü ailelerine teslim edilmiş olmasına karşın, 444'ü geçici merkezlere yerleştirilmiştir. Bu durum, yine de haberin görece iyi yanıdır. İşin kötü yanı ise, halen kurtarılmayı bekleyen 1500 çocuk asker bulunmaktadır. Daha kötüsü, silahlı gruplar başka çocukları zorla kaçırarak sömürmeye devam etmektedir.⁽⁵⁾

BM'nin tahminlerine göre, 2011-2020 arası dönemde 140 milyondan fazla kız çocuğu 18 yaşın altındayken evlendirilmiş olacak, bunların 50 milyonu da 15 yaşın altındayken evlendirilecekler.⁽⁶⁾ Bu bir sapıklık salgınıdır. Kız çocukların küçük yaşta zorla evlendirilmesinin yaygın olduğu yerlerden biri Yemen'dir. Yemen'de bu konuda yasal bir sınırlama bulunmamakta ve bazen 8 yaşındaki kız çocukların bile zorla evlendirildiği görülmektedir. Bu konudaki resmi verilere göre, Yemen'deki küçük kız çocuklarının % 14'ü 15 yaşın altında ve % 52'si de 18 yaşın altında zorla evlendirilmektedir.⁽⁷⁾

ILO kaynaklı verilere göre, dünya genelinde 5-17 yaş arasında 85 milyon çocuk zihinsel ve bedensel gelişimlerine zarar veren, hatta ölmelerine yol açan ağır-tehlikeli işlerde çalıştırılmaktadır. Bu tür işlerde çalışan çocukların sayısının Asya ve Pasifik bölgelerinde görece daha fazla olduğu görülmektedir. Bu iki bölgede 33,9 milyon çocuk ağır ve teh-

Resim, www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=4 adresinden alınmıştır.

likeli işlerdedir. Kıta-altı Afrika ikinci sırada gelmektedir. Bu bölgede, ağır ve tehlikeli işlerde çalışan çocukların sayısı 28,8 milyondur. Çok kesin veri kaynaklarına dayanmamakla birlikte, 17 ve daha küçük yaşta olan 5,5 milyon çocuğun zorla çalıştırıldığı rapor edilmektedir. Zorla çalıştırılan bu çocuklar, dünya genelindeki toplam zorla çalıştırılan 20,9 milyon insanın % 26'sını oluşturmaktadır.⁸

Afganistan'da akıl dışı eski bir geleneğin yeniden hortladığı rapor edilmektedir. "Bacha bazi" olarak bilinen bu sapıklık erkek çocukların bir eşya gibi alınıp satılması ve istismar edilmesi anlamına gelmektedir. Taliban'ın iktidara geldiğinde yasakladığı bu zıvalığın yeniden yaygınlaştığı belirtilmektedir. Dahası, önceden yalnızca belli bölgelerde görülen istismar biçiminin şimdi yaygınlaştığı söylenmektedir. Erkek çocuklar dans ettirilmek ve cinsel istismar için satın alınmaktadır. Savaş lordları, zengin tacirler ve

Resim, www.hrw.org/news/2011/12/08/yemen-child adresinden alınmıştır.

Resim, www.kthaber.com/haber/taliban-dans-edip adresinden alınmıştır.

Resim, www.irinnews.org/photo/default.aspx?id=11 adresinden alınmıştır.

yasadışı silahlı gruplar yoksul ve kimsesiz çocukları bu şekilde sömürüp, çocuklar ancak 18 yaş civarına geldiğinde serbest bırakmaktadır. Örneğin Taliban karşıtı güçlerde komutanlık yapmış ve isminin duyulmasını istemeyen birisi, bu sapıklığın gerçek olduğunu dile getirmiştir. İyi dans eden çocukların eğlence için, dans edemeyenlerin ise seks için alıkonduğunu söylemiştir. Kendisinin de iki yıl boyunca bir çocuğu seks için alıkoyduğunu itiraf etmiştir.⁹

Tüm çocukların da bu zıvalıklardan, yobazlıklardan, sapıklıklardan uzak, çağdaş bir dünyaya yakışan bir "Dünya Çocuk Günü"ndeki gibi kutlamaları, sevinçleri, eğlenceleri, özgürlükleri, dostlukları ve barışı yaşamaları umuduyla...

KAYNAKÇA

- (1) <http://www.theguardian.com/world/2013/sep/26/iran-lawmakers-men-wed-adopted-daughters>
- (2) <http://mg.co.za/article/2013-08-30-children-are-exposed-to-a-minefield-of-labour-mercury-for-the-sake-of-gold>
- (3) <http://www.businessinsider.com.au/a-report-says-most-australian-fashion-houses-dont-know-where-their-cotton-is-sourced-from-2013-8>
- (4) <http://www.tdh.ch/en/news/mauritania-the-fight-against-child-domestic-labour>
- (5) <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=45824&Cr=democratic&Cr1=congo#.UIL-EFPm5xl>
- (6) <http://www.albawaba.com/editorchoice/yemen-child-marriage-human-rights-519066>
- (7) <http://www.hrw.org/news/2011/12/08/yemen-child-marriage-spurs-abuse-girls-and-women>
- (8) http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_221513.pdf
- (9) <http://www.irinnews.org/report/98776/afghanistan-s-dancing-boys>

Resim, www.irinnews.org/photo/default.aspx?id=11 adresinden alınmıştır.

Kent İçinde Kentleşememe - II

İnsana Verilen Değer Bağlamında Ankara ve Denizli Örnekleri

Nursel DURMAZ*, Aylin Güler ÜNLÜ **

> (Geçen sayıdan beri sürüyor)

Kırda nüfusun artması ile birlikte tarlaların bu yoğun nüfusu doyuramayacak hale gelmesi; tarımda makineleşmenin yaşanması ile insanların işsiz kalmaya başlamaları; kırdan iş, eğitim, sağlık, sosyal güvence ve eğlence gibi olanakların sınırlı olması, kentlerde sanayileşme ve iş olanaklarının artması gibi sebeplerle insanlar kente göç etmeye başlamışlardır. Köyden kente göçle gelenlerin, daha önce yine göçle kente gelmiş olan kişilerle kentsel alanda buluşması, kırsal tutum, davranış ve değerlerin de yoğunlaşması tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Kent içerisindeki kentleşememiş grubun genişlemesi başta insan hakları ihlalleri olma üzere insanların pek çok sorunla karşı karşıya gelmelerine neden olmaktadır(1).

Kentleşme süreci insanların kırsal alandakinden farklı ve kente özgü olan bir takım tutum ve davranışları kazanmasını ifade etmektedir. Örneğin kişilerin tarım dışı alanlarda ve özellikle hizmet sektörlerinde çalışması, kadın erkek eşitliği, farklılıklara karşı hoşgörü olma, siyasal bilinç sahibi olma ve vatandaş olmanın gereklerini yerine getirmede aktif olma, sportif, sanatsal etkinliklere katılım, akılcı yaklaşım gibi tutum ve davranışlar bunlardandır. Çalışmanın bu bölümünde kentlerde yaşayan bireylerin, kentli bir bireyin sağlaması gereken nitelikler açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında; Ankara ve Denizli illerinin merkeze uzak bölgelerinde yaşayan bireylerle yüz yüze derinlemesine mülakat yapılarak bilgi toplanmıştır. Alan araştırması Ankara'da Yenimahalle/Yakacık mevkiindeki iki yerleşim alanında (1.Yerleşim Alanı: gelir düzeyi görece yüksek kişilerin oturduğu yerleşim alanı, 2.Yerleşim Alanı: Buna komşu olan ve gelir düzeyi düşük olan kişilerin oturduğu yerleşim alanı), Denizli'de ise Gümüşler Belediyesi'ne bağlı Esentepe ve Alparslan Mahalleleri'nde gerçekleştirilmiştir. Denizli'de Esentepe, Doğu illerinden göç alan bir bölge iken; Alparslan, Denizli'nin ilçelerinden göç alan bir bölgedir. Böylece araştırma birimleri arasında bir karşılaştırma yapma olanağı doğmuştur. Araştırmada, bakış açısındaki farklılıklara göre daha pek çok tutum ve davranışın eklenmesi mümkün olan kentli sayılma ölçütleri 10 başlık altında toplanmıştır. Bunlar;

- Güvenceli ve sigortalı iş sahibi olma,
- Sosyal güvenlik sistemlerinden yararlanma,
- Sağlık konusunda bilinçli olma,
- Hoşgörü olma,
- Gelenek ve göreneklerden uzaklaşma,
- Eğitime değer verme,
- Teknoloji ve eğlenceye zaman ayırma,
- Gıda/giyim gereksinimlerini satın alma,
- Hak arama ve örgütlenme,
- Geleceğe yönelik plan yapma şeklinde belirlenmiştir.

Ankara'da Yakacık 1.Yerleşim Alanı'nda 5 ve Yakacık 2.Yerleşim Alanı'nda 5 kişi olmak üzere toplam 10 kişi ile; Denizli'de Esentepe'de 6, Alparslan'da 6 kişi olmak üzere

Resim, www.mimarizm.com/V/Images 9 adresinden alınmıştır.

toplam 12 kişi ile görüşülmüştür. Her iki ildeki katılımcıların yaşları 18 ile 70 arasında değişmekte ve tamamı evlidir.

Hoşgörü Olma: Burada ölçmeye çalıştığımız, katılımcıların özellikle kadınlara ve çocuklara ne kadar değer verdiklerini ortaya koymak, komşularını davranışlarından ve/veya farklılıklarından dolayı yargılayıp yargılamadıklarını anlamak gibi konular olmuştur. Ankara Yakacık 1.Yerleşim Alanı'nda kentli yaşam ölçütlerinden en fazla uyum sağlanan olmuştur. Bu kişilerin farklı kültürlerden, etnik kökenlerden, inanışlardan insanlarla birlikte yaşamak konusunda çok fazla sorun yaşamadıkları ve bu kişilere karşı ayrımcı davranışlar göstermedikleri görülmüştür. Yakacık 2.Yerleşim Alanı'nda ise kadın erkek eşitliği konusuna yeterince önem verilmediği gözlemlenmiştir. Bu kişiler çocuklarını başka mezhepten ya da dinden birisi ile evlendirmeye sıcak bakmadıklarını da belirtmişlerdir. Denizli'de Esentepe'deki katılımcılar için en az uyum sağlanan ölçüt hoşgörü olma olmuştur. Özellikle kadınların çalışmalarına karşı olduklarını ve evde erkeğin sözünün geçmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Alparslan'daki katılımcılar için ise en fazla uyum sağlanan ölçüt olmuştur. Kadına ve ço-

Resim, www.mimarizm.com/V/Images adresinden alınmıştır.

* Araştırma Görevlisi, Pamukkale Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

** Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

Resim, www.arsivfotoritim.com/wp-content adresinden alınmıştır.

çuğa yeni toplumsal olanaklar sağlanması konusunda ise daha bilinçli oldukları gözlemlenmiştir.

Güvenceli ve Sigortalı İş Sahibi Olma: Ankara Yakacık 1.Yerleşim Alanı'nda katılımcıların hepsi güvenceli ve sigortalı bir işe sahiptir. Yakacık 2.Yerleşim Alanı'nda ise görüşülen 4 kadından 1'i işsiz, diğerleri ev hanımıdır, ancak bu kişilerin de düzensiz olarak ev işlerinde çalıştıkları zamanlar olmaktadır. Yakacık 2.Yerleşim Alanı'nda görüşülen tek erkek ise işsizdir ve daha önce çalıştığı yerde de sigortasız olduğundan kıdem tazminatını alamadığını ve işsizlik sigortasından da yararlanamadığını dile getirmiştir. Denizli'de ise Esentepe mevkiinde yaşayanların çoğu ya işsiz ya da inşaat sektöründe sigortasız çalıştırılmaktadır. Alparslan'daki katılımcılar ise bu ölçüde daha çok uyum sağlamakla beraber yine de yeterli düzeye ulaşamamışlardır. Görüşülenlerden ikisi Bağ-kur'dan emeklidir ve geliri yetmediği için hala çalışmaktadırlar, Kadınların sigortalı ve güvenceli bir işte çalışma oranları erkeklerle göre daha düşüktür ve dönem dönem tekstil sektöründe çalışmaktadırlar.

Sosyal Güvenlik Sistemlerinden Yararlanma: Ankara Yakacık 1.Yerleşim Alanı'ndaki katılımcıların hepsi sosyal güvenlik sistemlerinden yararlanmaktadır. Yakacık 2.Yerleşim Alanı'ndakiler temel olarak sosyal yardım hizmetlerinden yararlanmaktadır. Bu kişiler sosyal yardımları çok önemsediklerini ve olmazsa yaşayamayacaklarını söylemişlerdir. Sosyal hizmetlerden yararlanma durumu açısından ise durum genel olarak olumsuzdur. Denizli'de ise Esentepe'deki katılımcıların çoğu sosyal güvenlik sistemlerinden yararlanamamaktadır, kayıtdışı çalışma bunun en büyük nedenidir. Alparslan'da ise kadın katılımcıların ikisi eşinin üzerinden olmak üzere, erkek katılımcıların hepsi sosyal güvenlik sistemlerinden faydalanmaktadır.

Sağlık Konusunda Bilinçli Olma: Burada kişilerin doktor reçetesi olmadan ilaç kullanıp kullanmadıkları, hastalıklardan korunmak için aşı olmayı tercih edip etmedikleri, kadın sağlığı konusunda bilgi sahibi olup olmadıkları gibi sorular katılımcılara yöneltilmiştir. Ankara Yakacık 1.Yerleşim Alanı'ndaki katılımcıların hepsi Genel Sağlık Sigortası kapsamındadır ve devlet hastanesinin yanı sıra zaman zaman özel hastanelere de gittiklerini de belirtmektedirler. Yakacık 2.Yerleşim Alanı'ndaki katılımcıların çoğu ise gelir testi sonucunda Genel Sağlık Sigortasından devlet desteği ile faydalanmaktadır. Bu kişilerin gerek olanaksızlıktan gerek eğitim düzeyi düşüklüğünden sağlık konusunda bilinçli olmadıkları söylenebilir. Denizli'de Esentepe'deki katılımcıların biri dışında hepsi doktor reçetesi olmadan ilaç kullanmadıklarını ifade etmiştir. Bu kişilerin aşı konusunda kendileri için olmasa da çocukların aşılarına önem verdikleri belirlenmiştir. Ayrıca, mahallelerinde çevre sağlığını bozacak derecede çöp kokusu olduğunu, bunu belediyeye

Resim, www.google.com.tr/url?sa=i& adresinden alınmıştır.

bildirdikleri halde bir sonuç elde edemediklerini ifade etmişlerdir. Alparslan'daki katılımcılar ise diğer gruba göre sağlık konusunda daha bilinçli davranmaktadır. Sağlık konusunda akıllarına bir şey takıldığında aile hekimlerine danışabildiklerini ifade etmişlerdir.

Gelenek ve Göreneklerden Uzaklaşma: Ankara Yakacık 1.Yerleşim Alanı'ndaki katılımcılar iyi koşullardaki bağımsız konutlarda yaşamaktadır. Yakacık 2.Yerleşim Alanı'ndaki katılımcılar ise gecekondu evlerinde yaşayan ve gelir düzeyi düşüklüğü ile de ilgili olarak birbirlerine kenetlenmeye daha çok ihtiyacı olan insanlardır. Nitekim bu gruptaki kişilerde aile bağlarının ilk gruba göre daha güçlü olduğu görülmüştür. Denizli'de Esentepe'deki katılımcılar düşün zamanlarında memleketlerindeki gibi gelenekleri yerine getiremediklerini, şehirde bunların "tuhaf" karşılandığını, ancak adak adama alışkanlıklarının hala devam ettiğini belirtmişlerdir. Ayrıca Kürt oldukları için kendilerini mahallede azınlık olarak gördüklerini, bu nedenle mahalledeki diğer hemşeri ve akrabalarıyla sık sık görüştiklerini ifade etmişlerdir. Alparslan'daki katılımcılar ise, ellerinden geldikçe kendi geleneklerini unutmamaya çalıştıklarını söylemişlerdir.

Teknolojiye ve Eğlenceye Zaman Ayırma: Ankara Yakacık 1.Yerleşim Alanı'ndaki katılımcıların bu ölçüde ayak uydurmaları diğer gruplara göre oldukça yüksektir. Görüşülen iki kişi kültür ve sanat etkinliklerine katılım konusunda etkin bir konumda yer almakta özellikle tiyatro ve sinemaya ilgi duymaktadır. Katılımcılar kültür, sanat ve spor etkinliklerinin yaygınlaştırılması ve daha erişilebilir düzeye çekilmesi konusunda devlete önemli görevler düştüğünü belirtmişlerdir. Yakacık 2.Yerleşim Alanı'ndaki katılımcılarda bu ölçüde ayak uydurma yok denecek kadar azdır. Denizli'de ise her iki bölgede de katılımcılar teknoloji ve eğlenceye ayıracak zaman ve paralarının olmadığını söylemişlerdir. İnternet kullanımının ise sosyal paylaşım siteleri ile sınırlı olduğu görülmüştür.

Hak Arama ve Örgütlenme: Ankara Yakacık 1.Yerleşim Alanı'ndaki katılımcıların kendilerini demokratik bir toplumun üyesi olarak görmek istediklerini dile getirmiş ve hak arama ve örgütlenme özgürlüğünün demokratik toplumlarda önemli olduğunun altını çizmişlerdir. Bu yerleşim alanında görüşülen kişiler toplumsal ve siyasi gündemleri yakından takip eden, toplumsal ve siyasal platformda yaşanan olumsuz durumlardan kaygı duyan ve bunun için mücadele edilmesi gerektiğini ifade eden kişiler olarak gözlenmiştir. Görüşülen kişilerden ikisinin siyasi partilerde doğrudan ilişkili kurdukları ve siyasi alanlarda sorumluluk aldıkları belirlenmiştir. Yakacık 2.Yerleşim Alanı'ndaki katılımcılardan hiçbiri hak arama ölçütüne ayak uyduramamıştır. Bu kişilerin hak arama ve örgütlenme konusunda çok bilinçli olmadıkları, demokratik haklarını kullanmadıkları,

Resim, haber7.com/haber/haber7/ adresinden alınmıştır.

kullanmaktan çekindikleri gözlemlenmiştir. Denizli'deki her iki bölge için de hakkını aramama durumu söz konusudur.

Eğitime ve Geleceğe Yönelik Plan Yapma: Ankara Yakacık 1.Yerleşim Alanı'ndaki katılımcıların ikisi lise, biri üniversite, biri ise yüksek lisans mezunudur. Katılımcıların özellikle kariyerlerine yönelik plan yaptıkları sonucuna varılmıştır. Yakacık 2.Yerleşim Alanı'ndaki katılımcılar, ise çocuklarını "okutma" isteği ve çabası içerisinde olduklarını dile getirmişlerdir. Denizli'deki katılımcıların çoğu ilkokulu zorlukla bitirebilmiş veya terk etmiştir. Esentepe'deki katılımcılar bugünlerini garanti altına alma derinden gelen geleceğe dönük plan yapmamaktadırlar. Alparslan'daki katılımcıların ise çocuklarını okutmak, işlerini büyütmek ve oturdukları semtleri değiştirmek gibi hayalleri bulunmaktadır.

Resim, www.cdn1.cnnturk.com adresinden alınmıştır.

Gıda/Giyim Gereksinmelerini Satın Alma: Ankara Yakacık 1.Yerleşim Alanı'ndaki katılımcılar kaliteli mal ve hizmetlere erişimleri konusunda da oldukça iyi seviyelerde olduğu gözlemlenmiştir. Yakacık 2.Yerleşim Alanı'ndaki katılımcılardan ikisinin ise evine hiç gelir girmemekte yaşamlarını aile desteği ve sosyal yardımlarla sürdürmektedir. Denizli'de Esentepe'deki katılımcılar memleketleri uzak olduğu için gıda yardımı alamadıklarını ve mecburen pazar ve marketlerden alışveriş yaptıklarını ifade etmişlerdir. Kadınlar hala örgü örmeye devam etse de giyim ihtiyaçlarının çoğunu satın almaktadırlar. Alparslan'daki katılımcıların ise çoğu memleketlerinden gıda desteği aldıklarını ifade etmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ankara ve Denizli'de toplam dört farklı bölgede yapılan alan araştırması sonuçları, kent merkezi dışında yaşayan katılımcıların sağlık, eğitim, gelir düzeyi, çalışma hakkı, toplum güvencesi, hak arama ve özgürlük hakları gibi temel haklardan yeterli düzeyde yararlanamadıklarını kent içinde yaşamının "kentli haklarından" mutlak biçimde yararlanmak anlamına gelmediğini ortaya koymaktadır. Araştırma sonucunda, Ankara Yakacık 1.Yerleşim Alanı'nda yapılan araştırma sonuçları katılımcıların kentli sayılma göstergelerine daha çok uyum sağladıklarını göstermiştir. Bu bölgedeki katılımcıların en büyük farkı ise eğitimlerinin ve bununla ilişkili olarak gelir düzeylerinin yüksek oluşudur. Diğer katılımcılar için kentli sayılma ölçütlerine ayak uydurma durumları oldukça zayıftır. Denizli örneğinde ise,

Doğu illerinden göç eden bireylerin kentli yaşama ayak uydurmada daha çok zorlandıkları sonucuna varılmıştır. Kendilerini azınlık olarak görmeleri ve bu nedenle kendi mahallerinden dışarı çıktıklarında rahatsız olmaları kent nimetlerinden yararlanmalarına da engel olmaktadır. Bunların yanı sıra kentli yaşama tam anlamıyla ayak uyduramayan katılımcılar kırsaldaki yaşam tarzlarını da devam ettirememektedir. Zira araştırmamızda özellikle Yakacık 1.Yerleşim Alanı dışındaki katılımcılar, geleneksel yaşam ile modern yaşam arasında bir yerde yer almaktadırlar.

Kanımızca bireylerin kadın erkek eşitliği, farklılıklara karşı hoşgörülü olma, siyasal bilinç sahibi olma ve vatandaş olmanın gereklerini yerine getirmede aktif olma, spor ve sanatsal etkinliklere katılım, akılcı yaklaşım gibi tutum ve davranışlar geliştirebilmesi için toplumsal yaşamda öncelikle yapılması gerekenlerden biri, eğitime verilen değerin ve eğitim olanaklarının artırılmasını sağlamaktır. Çünkü eğitimin kişinin ve ailesinin toplumda bir yer edinmesi, geleceğini garanti altına alması açısından çok önemli olduğu kuşku götürmez bir gerçektir. Kişiler hem eğitim süreci içerisinde hem de bunun neticesinde toplumsal ve ekonomik yaşamın daha aktif ve üretken bir parçası olabilmektedir.

Ancak toplumda yeterli iş olanakları olmadığında eğitim düzeyinin yüksek olmasının bu sonuçları doğurmayaacağı ortadadır. İyi eğitim almış kişiler, ancak yeterli istihdam olanakları söz konusu olduğunda daha "iyi işlere", daha "düzenli gelir" olanaklarına sahip olabilmektedir. Ayrıca iş sahibi olmak sosyal güvenceden yararlanmak anlamına gelmektedir. Bu nedenle ekonomik kalkınmanın artırılması, yeterli ve iyi istihdam olanaklarının geliştirilmesi ve işsizlikle mücadele edilmesi, kişisel özgürlüklerin sağlanması açısından çok önemlidir. Bu çerçevede toplumsal yaşamda öncelikli olarak korunması ve şartlarının iyileştirilmesi gereken bireyler olan kadın ve çocuklara verilen değerin artması, bu kişilerin topluma kazandırılması da önemli hususlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların özgürleşmesi, istihdamı gibi konularda önemli adımlar atılmalı, toplumda kadınların istihdam edilebilirliklerini kolaylaştırıcı politikalar uygulanmalıdır. Çocukların eğitim olanaklarının artırılması, gelişimleri için olumsuz ortamlardan uzaklaştırılmaları, toplumda daha aydın ve ilerici nesillerin yetişmesi için bir umut ışığı olabilmektedir. Kentli bireylerin demokrasiyi ailede, okulda, iş yerlerinde bir yaşama biçimi olarak özümsemeleriyle, kentlileşmemenin sonucu olarak ortaya çıkan olumsuzluklar kısmen de olsa azaltılabilecektir.

Bunlara ek olarak bireylerin haklarının bilincinde olması, kendilerine yapılan haksızlıklara karşı boyun eğmemesi, bu haklarını korumak ve geliştirmek için mücadele etmesi de çok önemlidir. Nitekim "kentli birey" kavramı; özgür, bilinçli, haksızlıklara karşı çıkabilen cesareti olan, toplumsal alanda kendine güveni olan bireyi çağırışmaktadır. Bu açıdan kentli birey hangi yollara, mercilere başvurması gerektiğini bilen demokratik yollardan hak arama özgürlüğünü kullanabilen ve dolayısıyla karar alma mekanizmalarına katılabilen birey olarak ele alınmalıdır. Hak arama ve örgütlenme özgürlüğü konusu bu açıdan çok önemlidir. Zira bu özgürlüğün azlığı veya olmaması, hayat koşulları zorlu olan insanların bu durumdan bir çıkış yolu bulmalarında onlara destek olacak demokratik haklarını kullanamamaları, içinde bulundukları yoksulluk ve yoksunlukların bir sarmal biçiminde tekrarlanmasına neden olacaktır. Bu nedenle hak arama ve örgütlenme özgürlüğü, bireylerin ekonomik, sosyal ve siyasal haklarının bilincinde olması, bunları aktif biçimde kullanabilmesinin bir göstergesi olarak özellikle geliştirilmeli ve güçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

(1) Fişek A.Gürhan (2001): "Kentli Evi Kavramının Kurumsallaştırılması" – Çalışma Ortamı Dergisi, Temmuz-Ağustos 2001, Sayı 57.

YENİ DÖNEMDE (6331 s.k. sonrası) DEĞERLENDİRMELER - 2

A.Gürhan FİŞEK *

> (Geçen sayıdan beri sürüyor)

İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası'nı savunan konuşmalarında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı ve yetkililer, Türkiye'deki iş kazalarının yüksekliğine ve ölümlere dikkat çekiyorlardı. Onları dinleyenler, kendisini suçlu hissediyordu. O güne kadar yasanın çıkmamış olmasından ötürü, bu kazaların önlenemediğine; bu yüzden yüzlerce insanın ölümünden sorumlu olduğunu düşünüyordu.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 1993'te başladığı, sonra ara verdiği; tekrar 2004'te başladığı ve ancak 2012 yasayı çıkarma girişimlerini sonlandırabildiğini düşünürsek, bu duyarlılığı ve suçluluğu "Bakan ve yetkililerin" üstlenmesi gerekir. Yasa 20 Haziran 2012'te çıktı; ama yürürlük süreleri farklı farklı tarihler olarak belirlendi ve bir kez de ertelendi.

Bugün aynı Bakan, ÇSGB'nin başında ... Ama gündem başka. İşyeri hekimlerinin ve iş güvenliği uzmanlarının, eliden az işçi çalıştıran işyerlerinde (kısıtlı sürelerle de olsa) bulundurma zorunluluğu henüz yürürlüğe girmemi. Demek ki, Bakanlığın, yasayı dayandırdığı temel, işyerlerinin % 98'inde sallantıda. Ocak 2014'te bir kez daha ertelenip ertelenmeyeceği de (güvensiz ortamın sürüp sürmeyeceği) belli değil.

İlk ertelemeden önce, yaptığımız bir kamuoyu yoklamasında, yanıtlayan 255 kişiden, %70'i "6331 sayılı İş Sağlığı Güvenliği Yasası'nın elliden az işçi çalıştıran işyerlerinde işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı çalıştırılmasıyla ilgili maddesinin yürürlüğe girmesinin ertelenmesi girişimleri"ni olumlu bulmadığını bildirmişti(**).

Daha önce yapılan ve 91 kişinin katıldığı bir kamuoyu yoklamasında ise, şöyle sorulmuştur : "İş Sağlığı Güvenliği Yasası'nın yürürlüğe konulması sürecinde, "Ben olsam ..." diye düşündüğünüz oldu mu? Aşağıdaki seçeneklerden hangisi size daha yakın geliyor?" Katılımcılardan yalnızca %7'si, "İlk iki yıl için işyeri hekimliği iş güvenliği uzmanlarının "en az görev süreleri"ni dörtte bire düşürdüm." seçeneğini işaretlemiştir(**).

Bunlar iş sağlığı güvenliği kamuoyunun, Bakanlığın attığı adımları doğru bulmadığını ortaya koymaktadır. Bu ısrarlı bir görüştür. Çünkü yine, www.isguvenligi.net sayfasında yürüttüğümüz ve "iş güvenliği uzmanları hakkında son yönetmelik değişikliklerini" konu alan anketimizde çıkan baskın görüş de aynı doğrultudadır.

Kamuoyunca onaylanmayan, yalnızca Bakanlığın attığı adımlar değil; aynı zamanda genel politikasıdır. Yapılan ankette "İş Sağlığı Güvenliği Yasası'nın yürürlüğe konulması sürecinde, "Ben olsam ..." diye düşündüğünüz oldu mu? Aşağıdaki seçeneklerden hangisi size daha yakın geliyor?" diye sorulduğunda :

- Her 100 C sınıfı belgeli başına 1 A sınıfı belgeli danışman atardım. (%35, 32 Oy)
- OSGB'lerin hizmetlerinin en az dörtte üçünü 50'den az işçi çalıştıran işyerlerine sunmalarını şart koşardım. (%24, 22 Oy)
- Sektörler temelinde altı aylık dönemler halinde başlatırdım. (%12, 11 Oy)

Resim, www.guy-sports.com/humor adresinden alınmıştır.

Katılımcıların yarısından fazlası, politika araçlarının farklı kullanılması gerektiği üzerinde durmuştur(**).

İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası, 20 Haziran 2012'de, kabul edildiğinde, kendisine bir yol haritası çizmişti :

- İş güvenliği uzmanı yetiştirecek eğitim kurumları ve işyeri ortak sağlık güvenlik birimleri hemen kurulacaktı.
- Elli ve daha çok işçi çalıştıran işyerlerinde, işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı bulundurma yükümlülüğü zaten sürmekteydi.
- 1 Ocak 2013'te tüm işyerlerinde risk analizi raporu almaları beklenenecekti.
- 30 Haziran 2013'te "çok tehlikeli ve tehlikeli" işyerlerinin tümünün, işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı bulundurmaya başlayacaklardı.
- 30 Haziran 2014'te "kamu işyerleri ve az tehlikeli işyerlerinin yapıldığı işyerleri"nde işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı uygulaması başlayacaktı.
- Tarım vb işyerleri yasa kapsamında olduğu halde, bu alanda izlenecek yol ile ilgili tek bir kılavuz ya da işaret yoktu.

Bu yol haritası gerçekçi miydi? Hayır. Her ne kadar eliden az işçi çalıştıran, "çok tehlikeli+ tehlikeli" işyerlerinin "kamu işyerleri ve az tehlikeli işyerlerinin yapıldığı işyerleri"ne oranı bilinmiyorsa da, tüm işyerlerinin % 98'ini oluşturan bu işyerlerini yasanın gerekliliğine ve uygulanabilirliğine inandırmak kolay değildi. Üstelik de bunun için, Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi'nde rol alan örgütlerden de destek beklenmiyordu. ÇSGB, uygulamayı, tek başına ve kendi gücüyle yapmak istiyordu.

* Prof.Dr., Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Genel Yönetmeni ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü - İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

** [isguvenligi.net](http://www.isguvenligi.net) : Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı'nın İş Sağlığı Güvenliği Sitesi

Bunun için, ÇSGB, "korku" salma yolunu seçti. 1 Ocak 2013'ten başlayarak, "1" (bir) işçi bile çalıştırsa, tüm işyerlerinin risk analizi yaptırma zorunluluğunu üzerine basa basa duyurdu. Hatta kapıcı çalıştıran apartmanlar için "risk analiz kılavuzu" bile yayınladı. Apartman kapıcılarında iş kazası sıklığı (ve ölümlü iş kazası) çok önemsiz bile olsa, Yasa'nın kentsel alandaki "herkes"e mal edilmesi amaçlandı. "Kapıcı çalıştıran her apartmanın bir de işyeri hekimi bulunduracağı" söylemi, başarısız aile hekimliği olgusu ile birlikte zihinlere yerleşti. Tepki ve telaşa yol açtı.

Böyle mi olmalıydı? Hayır.

2003 yılında yeni İş Yasası çıktığında, yıllardır beklenen bir adım atılmıştı : İşyerlerinde iş güvenliği uzmanı bulundurma yükümlülüğü getirilmişti. 1930 yılından beri, "elli ve daha çok işçi çalıştıran işyerleri için koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerini yerine getirmek (sağlık gözetimi) amacıyla işyerlerinin doktor bulundurması" zorunluydu. Ama çalışma ortamının sağlıklı ve güvenli hale dönüştürülmesi, tehlikelerin değerlendirilmesi ve önlenmesi (çalışma ortamının gözetimi) için görev yapacak teknik personel bulundurma zorunluluğu (Maden sektörünün dışında) yoktu. Bu görevler kısmen işyeri hekimlerinden bekleniyor; ama yerine getirilmiyordu. Bu görevlerin büyük bir bölümü de, "işveren yükümlülüğü" çerçevesinde, yasak savarcasına ve farklı (ve bu misyonu benimsemeyen) kişilerce karşılanmaya çalışılıyordu.

Bu bakımdan böyle bir adıma, yeni İş Yasası'nda yer verilmesi çok yerinde olmuştu. Ama sorun şuydu ki, Türkiye'de bu nitelikte personel hemen hemen yok gibiydi. Üniversitelerde, -yıllarca eksikliğine değinilmiş olmasına karşın- bu alanda insangücü yetiştirmeye yönelik kanallar açılmamıştı.

Bu eksikliği gidermek amacıyla ilk hata yapıldı : Çalışma Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) teknik iş müfettişlerine (önce 3, sonra 8, sonra 10 yıl görev yapmış olma koşuluyla) görev verilmesi düşünüldü. Bu hataydı :

Çünkü

- Teftiş ile uygulama arasına konulması gereken uzaklığı daraltıyordu.
- Teknik müfettişlerin eğitim süreçleri, çırak-usta yöntemiyle, geleneksel bir biçimde yürüyordu. Buna karşın, çağdaş dünya "üniversite" eğitimini benimsemişti; akademik bakış açısı diye nitelenen geniş açılı, araştırmaya, yayına dayanan bir öğretim yaklaşımını benimsemişti.
- Yıllarca, "en düşük" standardı öngören mevzuatın uygulanmasını izlemiş olmak, ileri doğru atılmış adımları özendirmek ya da desteklemek yönünde tavır geliştirmeyi engelliyordu.
- Teftiş ilişkisinin, başından beri, eksik olarak, yalnızca, müfettişle işveren arasında bir ilişki olarak tanımlanmış olması; işçi katılımının ve işçi sendikalarının teftiş sürecine katılmasının önünde önemli bir engel olarak duruyordu.

Bu bir hataydı: Müfettişlerin, yeni yetiştirilecek iş güvenliği uzmanlarından çok daha bilgili olacağı varsayılarak, A,B,C sınıfı gibi yetkinlik katmanları oluşturulmuştu.

Böylece hatalar zinciri oluşmaya başladı. Yetkinlik katmanları oluşunca, işyerleri arasında da tehlike derecelerine göre katmanlar oluşturulması ve iş-insangücü katmanlarının eşleştirilmesi gündeme geldi. Bu da bir hataydı. Çünkü Türkiye'de o kadar çok "çok tehlikeli ve tehlikeli işyeri", buna karşın o kadar az A ve B sınıfı belge alarak iş güvenliği uzmanlığı yapacak eleman vardı ki... Zaten bu tablo, Türkiye'nin ölümlü iş kazası sıklığında Dünya'da önde gelmesinden de belliydi. Ülkemizde, meslek hastalığının sıklığının çok yüksek olması beklenirken, bu rakkamlar da beklentilerin çok çok altındaydı.

Resim, www.guy-sports.com/humor adresinden alınmıştır.

Türkiye'de ilk kez iş güvenliği uzmanlık belgesi verilceği için, kısa kurslar (ve bunları verecek kurs kurumları) oluşturma yoluna gidildi. Kısa sürede C sınıfı belge sahibi, geniş bir kitle oluşturuldu. Merkezi bir sınav yapılarak, belirli bir standart tutturulmaya çalışılsa da, "sınav soruları kurs kurumlarından istenmişti" ve "öğrenciler sınavı başarmaya yönelik bir teknikle yetiştirilmişlerdi". İşyeri stajları ise bir yasak savmaya dönüşmüştü.

A ve B sınıfı belgeli iş güvenliği uzmanına olan yoğun gereksinime, işte bu şekilde yetiştirilmiş C sınıfı belgeliler üzerinden giderilmeye çalışıldı. Bunların arasından, A ve B sınıfı belgeliler çıkarılmaya çalışıldı. Önce üç yıl sigortalı olarak görev yapan ve belirli dallarda üniversite eğitimi görmüş olanları "yetkilendirme" düşünüldü. Ama kısa sürede bunun çıkmazları görüldü. Bu kararın, daha mürekkebi kurumadan, "sigortalılık sürelerine" bakılarak, ama "ne konuda görev yaptığına bakılmaksızın" A ve B sınıfı sınava girebilecekleri öngörüldü. İlk sınav 21 Aralık 2013'te yapılacaktı.

Liyakat, deneyim vb kalkmış, başarı ölçütü olarak yalnızca sınavları kazanabilmek alınmıştı. "Sınav için çalışma", eğitimin en kötü biçimidir. Bu yalnızca, para kazanmak için iş yapmaya benzer ve "etik" başta olmak üzere bütün sosyal-kültürel değerlerin yitirilmesine yol açar.

2003 İş Yasası ile başlayan süreçte en önemli hatalardan biri, işyeri hekimliğinin sürekli ikinci plana itilmesi ve getirilerinin göz ardı edilmesi oldu. 2012'den sonra daha kuvvetle hissedilen bir büyük hata da, konunun sosyal yönünün sürekli ikinci plana itilmesi ve getirilerinin gözardı edilmesi oldu. Çalışma sürelerinden ücretli izinlere, çocuk-geç işçi çalıştırmadan kadın haklarına kadar bir çok konudaki kazanımlarla, iş sağlığı güvenliği yasası arasına "soğukluk" girdi. Bu doğal olarak "teknik" boyutun abartılmasına ve "çalışma ortamının gözetimi"ne daha büyük ağırlık verilmesine yol açtı. "İş sağlığı güvenliğinin insan-sızlaştırması projesi" dediğimiz olgu, böyle ortaya çıktı.

Her şeyi insansızlaştırıyoruz. İnsansız savaş aracı gibi. İnsanı da yalnızlaştırıyoruz. Örgütsüzlük gibi. Bu küreselleşmenin hedeflerinden. İnsanlar olmasa sanki daha mutlu olacaklar.

Bütün bu hatalar zinciri, ÇSGB'nin bir seçimi idi. Ama, bu hataların en başında, 2003 yılından başlayarak, bu alanda çalışan, demokratik kitle örgütlerine (STK) yönelik "kinder" yaklaşım gelmekteydi. Süreçte üç örgüt hedef alınmıştır : Türk Tabipleri Birliği, Türkiye Mimar Mühendis Odaları Birliği (TMMOB) ve İş Sağlığı Hemşireliği Derneği. 2007 yılında, Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi'nde, ağırlıklı bir çoğunlukça dile getirilen "idari ve mali yönden özser bir İş Sağlığı Güvenliği Kurumu" önerisinin de, aynı yaklaşımla gözardı edilmesi büyük bir hataydı.

Bütün bu hatalar zincirinin faturasını başta çalışanlar ve iş güvenliği uzmanları ödemektedir. Önce bu süreçte, çalışanların gördüğü zarara değinelim : İş güvenliği uzmanlarının etkili bir biçimde görevlerini yapamamaları, çalışma koşullarının sağlıklı ve güvenli hale getirilememesi, iş kazalarının ve meslek hastalıklarının yine can yakmasına ve can almasına neden olmaktadır. Daha gözönünde olduğu ve çarpıcı-beklenmedik biçimde ortaya çıktığı için iş kazaları "iş cinayeti" olarak nitelenmekte... İş kazaları cinayet ise, meslek hastalıkları nedir? O zaman ona "seri cinayet" ve bunu yapana, göz yumana da "seri katil" demek gerek. İşte iş güvenliği uzmanlarının alıkonulduğu görev bunları önlemektir.

2003 ve özellikle 2010 yılı sonrası özel iş sağlığı güvenliği eğitim kurumlarının varlığı ile "iş güvenliği uzmanı yetiştiren kurslar" çok yaygınlaştı. İş güvenliği uzmanlık adayları, serbest piyasanın kucağına bırakılmıştı. Çok sayıda mühendis ve teknik eleman, C sınıfı belge aldı. Bu yoğun ilginin altında, yaygın işsizliğin yanında, "garantili iş olduğu" yönündeki söylentiler de etkili olmuştu.

Ancak birbiriyle çelişen üç uygulama iş güvenliği uzmanlarını zora soktu:

1. Bütün mühendislik dalları, teknik elemanlar, teknik öğretmenler ve iş sağlığı güvenliği meslek yüksek okulu mezunları özendirildiği için çok büyük bir insangücü birikimi ortaya çıktı. Bunda ÇSGB yetkililerinin "uzman sayısı yetersiz" paniğinin de önemli etkisi oldu (Buna karşın, geçiş sürecinin iyi yönetilmesi ile paniğe gerek kalmaksızın uygun insangücü planlaması yapılabilir). Bugün, işsiz olan bir çok iş güvenliği uzmanı vardır.
2. Geniş kitleler halinde iş güvenliği uzmanlığı yetkisi kazandırılan teknik elemanların, istihdam edilecekleri alanlarda kısıtlamalara başvuruldu :
 - Henüz yasanın kabulünden 3 ay geçmeden, yürürlük sürelerinde erteleme kararı alınarak, iş güvenliği uzmanlarının, iş bulma olanaklarında büyük bir daralmaya yol açıldı.
 - Başlangıçta öngörülen "işyerlerinde bulunulması gereken en az süreler" hızla düşürülerek, iş alanları daraltıldı.
 - A ve B sınıfı belgeli iş güvenliği uzmanlığındaki niceliksel darboğazı aşmak için, "sigortalı çalışma süreleri" gözönünde tutularak C sınıfı belgelilere, üst katmanlara geçme olanağı verildi. Böylece aynı nitelikleri paylaşan uzmanlar arasında "yarışta eşitsizlik" yaratıldı.
 - Bilgi-deneyim konusundaki yetersizlikler, iş güvenliği uzmanlarının, işyerlerinde ve yaşanan iş kazalarında panik yaşamasına ve "alan uygulaması"ndan çok "evrak uygulaması"na yönelmesine yol açtı.
 - İş güvenliği uzmanlarına yüklenen görev-yetkiler ile tanınan güvenceler arasında büyük bir dengesizlik bulunmaktadır. Bakanlık sorumluluktan kurtulmaları için, işvereni "ihbar" etmeleri seçeneğini sunmakta; ama iş güvencesine ilişkin herhangi bir olanak getirmemektedir.
 - Mesleki sorumluluk sigortalarını, iş güvenliği uzmanlarının kendilerinin yaptırmaları gerekmektedir ve bu karşılanamayacak kadar yüksek primlere ulaşmaktadır. Böylece iş güvenliği uzmanları bir kez daha serbest piyasanın kucağına bırakılmaktadır.
3. ÇSGB iş müfettişleri de, iş güvenliği uzmanının çalışmalarını yönlendirme konusunda ısrarcı ve baskıcı bir tutum içine girmişlerdir. Kendilerine A sınıfı belge hakkı tanınmış olmasının psikolojik etkisi ile işyerinde görev yapan iş güvenliği uzmanlarını kendi astları gibi görmektedirlerdir (Bakanlıktaki "üstat"

Resim, www.guy-sports.com/humor adresinden alınmıştır.

nitelemesine uygun olarak). Onlara kendi uygulama planlarına yapmalarına olanak vermeden, durmadan yazılı doküman üretmek zorunda bırakılmış olmaktadır.

Baştan beri saydığımız hatalar zinciri ve bunun alandaki sonuçları böyle. Siyasal iktidarın desteklediği bürokrasi, her şeyi kendi istediği ve bildiği tarzda biçimlendirmeye çalıştıkça, daha da batmaktadır. Çıkış yolu yok değildir. Bütün bu hatalardan ve çıkmazlardan çıkış yolu, "insan odaklı yaklaşım"dan geçmektedir.

Kısa erimde yapılması gerekenlerin şunlar olduğunu düşünmekteyiz :

İlk adım, iş güvenliği uzmanlarının aralarındaki katmanların kaldırılmasıdır. Her iş güvenliği uzmanı, her işyerinde görev yapabilmelidir. Ancak işyerlerinin (ya da iş güvenliği uzmanlarının), daha önce A, B sınıfı iş güvenliği uzmanı belgesi kazanmış olanlardan bir "danışman"dan yararlanma yükümlülüğü getirilmelidir. Demek ki, uygulamada iş güvenliği uzmanlarının denetimi, ÇSGB iş müfettişlerine değil, daha bilgili-deneyimli iş güvenliği uzmanlarına bırakılmalıdır.

İkinci adım, takım çalışmasının özendirilmesidir. İş Sağlığı Güvenliği çok bilimli bir alandır. Sosyal bilimcilerin de özellikle, sosyal haklar alanında takım çalışmasına katacakları çok şey vardır. Onun için işyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanının yanında "Sosyal Haklar Danışmanı" istihdam edilmesi hükmü de getirilmelidir.

Değişik meslek dallarında olan (elektrik, makine, inşaat, maden, kimya vb) iş güvenliği uzmanlarının, kendi aralarında ve tıp, sosyal bilimler alanındaki (işyerinde sağlık güvenlik çevre alanında deneyimli) uzmanlarla birlikte çalışmaları sağlanmalıdır. Bu OSGB (ortak sağlık güvenlik birimleri) çatısı altında "olmazsa olmaz" bir kural olarak konulmalıdır.

Üçüncü adım olarak, iş güvenliği uzmanlarının (ve OSGB'lerin) büyük ölçekli işyerlerini tercih etmelerinin önüne geçmek için mutlaka kota uygulamasına gidilmelidir. Yetkilendirmelerde, mutlaka %60 oranında elliden az işçi çalıştıran işyerlerinin bildirilmiş olması istenmelidir.

Dördüncü adım olarak, tarım alanında çalışmalara hızla başlanmalıdır. Hem tek tek iş güvenliği uzmanlarının ve hem de OSGB'lerin, tarım alanında gönüllü projeler yapmaları ve bunları raporlamaları istenmeli ve titiz bir biçimde izlenmelidir.

Uzun erimde ise:

Uygulamanın mutlaka yönetsel, bilimsel ve mali yönden özerk ve alanda çalışan tüm sosyal tarafların katılımı ile oluşturulacak bir kurum tarafından yönlendirilmesi sağlanmalıdır. Böylece ÇSGB, kendi temel işlevine çekilebilecek ve denetim işlevini yerine getirebilecektir.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Nüfus Konusu

Mümtaz PEKER*

> (Geçen sayıdan beri sürüyor)

Onuncu Kalkınma Planı Soruna Nasıl Bakıyor? : Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanan TBMM'ce kabul edilen Plan, Bakanlığın internet sitesinde Temmuz 2013 yayımlandı⁽¹⁾. Planda önerilen politikalar, nüfusumuzun ulaştığı bu yeni denge bağlamında sorunların çözümü için kuramsal bir bütünlük, mantısal tutarlılık gösteriyor mu? Siyasal iktidarın felsefesini yansıtan, 2023 yılını hedef alan Plan'daki görüşler, dönem boyunca insanımızın çağdaş yaşam fırsatlarını yakalamasını sağlayabilecek mi?

a- Doğurganlık hızını artırmayı savunmak: TDH'nın bir nüfusun kendisini yenileyebileceği hızın altına düşmesi, Planda ülkemizin geleceği açısından sakıncalı görülüyor. Doğurganlığın artırılması için gerekli önlemlerin alınacağı belirtiliyor (Plan, s.54-55).

Ele aldığımız dönem boyunca ülkemizde TDH'daki düşüşün bir çok nedeni bulunuyor. Yapılan çalışmalara göre kuramda belirtildiği gibi doğurganlığın azalmasında etkisi görülen kadın nüfusun eğitiminin bu dönem boyunca artışı önemli bulundu. Bu değişkeni gelir artışı, eşlerin çocuğa attıkları ekonomik değerin psikolojik değere dönüşümü, kentleşme, kadının konumunun değişimi v.b. değişkenler izliyor. Çevresel faktör diyebileceğimiz, kentsel yaşamı benimseyenlerin artışı ya da köylü nüfusun azalması da doğurganlığı önemli ölçüde düşüren neden olarak görülüyor. Hiç kuşkusuz kişide/toplumda görülen değişimin, sunulan sağlık hizmetinin alırlığını artırması, hizmetin etkin, ucuz, erişilebilir şekilde sunulması gibi karşılıklı etkinin de TDH bu düzeye gelmesinde önemi vardı.

2014- 2018 döneminde bu değişkenler açısından insanımızın kazanımlarının artırılaacağı Plan'da vurgulanıyor. Özellikle "ülkemiz, "orta gelir tuzağına" yakalanmadan yüksek gelirli ülkeler arasına girebilecektir" deniyor (Plan, s:8). Yüksek gelir; kişinin iyi eğitim görmesi yanı sıra çalışma yaşamında farklı/yeni üretim yapmasıyla gerçekleşir. Eğitim, gelir, statü açısından yeni kazanımları olan hangi kadın bu fırsatları elinin tersi ile itip, en az üç çocuk doğurmayı düşünür? Ayrıca şu sorunun yanıtını vermekte zorlaşıyor. Aynı açıklayıcı değişkenler 1950-2012 döneminde ülkemizde olduğu gibi değişik ülkelerde doğurganlığı düşürdü. Bu değişkenlerin kadın temelinde değerlerinin artacağı bir ülkede, doğurganlık hızının yükseleceğini savunmak; şimdiye değin yapılan çalışmaları elinin tersiyle itmek, nüfusbilim kuramlarını hiçe saymak demektir. Doğurganlıktaki düşüşe neden olan açıklayıcı değişkenlerin, bireyde görülecek yeni kazanımlarla birlikte, bu kez doğurganlığı artıracaklarını savunmak ne derece tutarlı olabilir? Bilişsel mantığa ters olan bu olay şimdiye değin hiçbir ülke deneyiminde görülmedi.

Doğurganlık hızının artırılması savunulan Plan'da, hızlı nüfus artışının getirdiği sorunların, nüfus kuramlarından alıntılanarak sergilenmesine insan şaşıyor. Örneğin, "hızla artan nüfus, şehirleşme, ekonomik faaliyetler, çeşitlenen tüketim alışkanlıkları; çevre ve doğal kaynaklar üzerindeki baskıyı artırmaktadır" (Plan, s:13) deniyor. Benzer şekilde "Artan nüfusun ihtiyaçları ve çeşitlenen tercihleri kalkınma sürecini etkilerken, çevre üzerinde yaratılan baskının azaltılması önem kazanmaktadır"

(Plan, s: 14) görüşüne yer veriliyor. Son alıntı şöyle: **Nüfus artışı, hızlı şehirleşme ve iklim değişikliğinin yağış rejiminde ortaya çıkardığı istikrarsızlık nedeniyle, güvenilir su kaynaklarına erişim ve tarıma elverişli alanların korunması daha fazla önem kazanmıştır"** (Plan, s:14) vurgusu yapılıyor. Hem yüksek doğurganlık savunulacak, hem de bunlar söylenecek. Bu mantığı anlamak mümkün değil.

b- "Nüfussal fırsat penceresi" kuramı ülkemiz için geçerli olabilir mi? : 1960'lı yıllarda "Asya Kaplanları" diye tanımlanan ülkelerde ana-çocuk sağlığı ile aile planlaması hizmetleri birleştirildi. Hizmetin kapsamı tüm toplumu içerecek biçimde genişletilerek uygulamaya konuldu. Doğum sonrasını kapsayan uygulamaların uçlarda olan kadınlara sunulması, hizmetin ekonomik düzey açısından farkının azaltılmasını öngören programların, kırsal alanda yaşayan kadınlara ulaşılmasına önem verildi⁽²⁾.

"Eğitim-Gelir-Kentleşme" kaynaklı olmaktan öteye, gebeliği önleyici etkin usullerin yaygın sağlık programları eşliğinde uygulandığı bu ülkelerde kısa sürede yüksek doğum hızından, düşük doğum hızına geçildi. Süreç içinde çalışma çağı nüfusu bu ülkelerin tarihinde görülmeyen biçimde artmaya başladı⁽³⁾. Ne var ki söz konusu ülkelerde artan nüfusu istihdam edecek sanayi olmadığı için, hem işçilik ücretleri çok düşüktü hem de işsizler havuzunda beklenilenden fazla bir nüfus oluşuyordu⁽⁴⁾. Dünyanın nüfus laboratuvarı olarak adlandırılan bu oluşumu iyi değerlendiren dışsal dinamikler, ucuz işgücünden yararlanmak için yatırımlarını bu ülkelere yönlendirmeye başladılar. Yatırım riskini en aza indirmek için de bu ülkelerdeki demokrasiyi güdümlü hale getirdiler. Zaman içinde ucuz işgücü sorununun giderilmesi, çalışma koşullarının insanileştirilmesi gibi demokratik istemlerin gündeme gelebileceği siyasi yapılar oluşturuldu.

Doğurganlığın azalmaya başladığı tarihten, nüfusun kararlı/durulmuş bir yapıya ulaştığı kısa zaman diliminde çalışma çağı nüfusundaki artış ile ülke üretimi artışı arasında görülen ilişki merkez ülke iktisatçıları tarafından ekonomik analiz çalışmaları yapılarak incelendi. Merkez ülke sosyal bilimcileri bu çalışmalara dayanarak, gelişmekte olan ülkelerde de benzer bir dönüşüm olacağını öngördüler. Bu ülkelerin nüfus tarihinde bir kez yaşanacak bu olayın, gelişmekte olan ülkeler için "**nüfussal fırsat penceresi**" olabileceğine ilişkin kuramsal görüşlerini ileri sürdüler. Kurama göre, üretken yaşlardaki nitelikli nüfusun arttığı, doğurganlığın düşük düzeyde kararlı olduğu, nüfusun henüz yaşlanmadığı ülkelerde, eğer artan nitelikli iş gücüne istihdam olanağı sağlanırsa, ekonominin başarımı eskiye göre farklı biçimde artabilirdi.

Türkiye'de doğurganlığın azalmaya başladığı yıllardan günümüze eğitim politikalarının nitelikli işgücü yetiştirme- de başarısız olduğu Plan'da vurgulanıyor. Süreç içinde ailelerin çabasıyla nitelikli olarak yetiştirilen genç nüfusa ülkemizde gerekli çalışma olanağı sunulmadığı görülüyor. 1980'den bu yana nitelikli genç nüfusun ülke dışında çalışma olanağı bulma girişimleri hızlandı. Bunu başarıları çoğaldı. Nitelikli çocuk yetiştirme, bunları dışarı gönderme çabası toplumda bir değer haline geldi. En iyi biçimde yetiştirilenler, çalışmak için nendense ülkemizi değil, merkez ülke olan yaban elleri yeğliyor. Yanıtlanamayan soru: "Gençler niçin ülkemizde çalışmak istemiyor?" oldu. Bunun

* Dr., Sosyolog

yanıtını “gezi olayları” ve bunaa karşı hükümetin orantısız güç kullanımı verdi.

Doğum-ölüm hızlarının düşük hızlarda dengesini kurmaya çalışan; fakat teknoloji, sermaye, tasarruf yetersizliği olan bir ülkede “nüfussal fırsat penceresi” kuramından yararlanma nasıl savunulabilir? Kaldı ki siyasal iktidarın doğurganlığı artırma, nüfusun kararlı konuma gelen yaş yapısı dengesini bozma söyleminin, belirgin bir dünya görüşü içinde egemen kılınmaya çalışıldığı zamanda bu olabilir mi?

Türkiye’de nüfussal fırsat penceresi dönemi il düzeyinde farklı yıllarda yaşanmaya başlandı. Düşük nüfus artış hızının yaşandığı bu dönemde çalışma çağına girenlere yeterli çalışma olanaklarının sağlanamaması iki biçimde kendini gösteriyor. İlki sosyal sistemin sunduğu eğitim koşullarına göre çocuklarını büyük kaynak aktararak yetiştiren ebeveynler, yetiştirdikleri çocuklarının çalışma çağına iş bulamamalarına dayalı karamsarlık kültürü içinde yaşamalarından ötürü, eğitime olan güvenlerini yitirmeye başlaması oldu. Gelişmiş bölgeler içinde işsizlik oranları en yüksek değerine (% 14.8) İzmir’de ulaştı. Nitelikli genç nüfus bağlamında işsizlik oranı bunun iki katı oldu.

İkinci biçim ise kişi başına gelirin ülkemizde en düşük olduğu, doğurganlığın azalmasına karşın orta doğurganlık düzeyinde sürdüğü; fakat bu genç nüfusun üretim için nitelikli yetiştirilemediği iller (Batman, Mardin, Siirt, Şırnak) temelinde görülüyor. Bu iller temelinde işsizliğin yüksekliği (%21.3)⁽⁵⁾, gençler açısından artık iç göçü özendiriyor; fakat sosyal sistemden kopma isteklerini tetikliyor. Her iki örüntüde genç nüfusun işsizlik oranlarının yüksekliği, üretim sürecinde yer alamamaları, nüfussal fırsat penceresi kuramı söylemini doğrulamıyor. Bunun temel nedeni ülkemiz üretim örgütlenmesinin, eğitim örgütünün yetiştirdiği işgücüne pek sıcak bakmamasından, daha farklı nitelikte insana gereksinim duymasından kaynaklanıyor.

Nüfussal dönüşüm evresinde bir kez yaşayacağımız çalışma çağı nüfusunun fazla olacağı fırsat dönemi (yaklaşık 50 yıl) ülkemiz açısından nerede ise yaralandı. Yaşadığımız dönem içinde genç nüfusun işsizlik oranları Cumhuriyet döneminin ilkleri arasında yer aldı. Gençlerin “iş, evlenme, gelecek” kaygıları gerek ailede gerekse toplumda tartışılan temel konu haline geldi. Üretim sürecine katılmayan, evlenmesini geciktiren, karamsarlık kültürü içinde yaşamını sürdüren gençlerin geleceği ne olacak?

Türkiye “nüfussal fırsat penceresi” nin geri kalan yıllarını (2014-2043), kentsel nüfusun artacağı, kentsel ücretlerin düşeceği, çalışma koşullarının zorlaşacağı bir ortamda yaşayacak. Bu görüşümüz Planda ileri sürülenlerle uyumuyor. Planda “**Türkiye 2030 yılına kadar işgücü potansiyeli açısından demografik fırsat penceresinden yararlanabilecek ender ülkeler arasındadır. Nitelikli insan gücüne dönük eğitim-sanayi işbirliği politikalarını kadınların işgücüne katılma oranının artırılmasına dönük tedbirlerle güçlendirdiği takdirde, ülkemiz demografik fırsat penceresinden en iyi şekilde faydalanabilme potansiyeline sahiptir**” deniyor (Plan, s.11).

Burada eleştireceğimiz ilk nokta, nüfusumuzun ne zaman durulmuş/kararlı bir yapıya ulaşacağı tarih oluyor. Öngörü çalışmalarını bu tarihi 2038-2043 olarak tahmin ediyor. Daha önce verdiğimiz nüfusun yaş yapısı şekilleri de bunu doğruluyor. Bu durumda ülkemiz nüfussal fırsat penceresi süresinin Planda kabaca on yıldan fazla, eksik yapıldığı görülüyor.

İkinci nokta ise nüfussal fırsat penceresi süresi içinde eğitilen, halen çalışma çağına olan 15-34 yaş grubundaki nüfusu tanımlanan biçimde yetiştirememiş bir sosyal sistem, bunların üretim sürecinde olacakları süre içinde öteki ülkeler ile nasıl yarışabileceği konusunun hiç tartışılmamasıdır. Bir sosyal sistem içinde eğitim kurumunun, üretici kesime girdi olarak sunduğu insan faktörünün kısa zamanda yukarıda belirtilen şekilde değiştirilebilmesi olası mı? Bu durumda nüfussal fırsat penceresi döneminde çalışma çağına giren gençlerin istendik biçimde yetiştirilmemesinden ötürü, ülkemiz bu dönemden iyi bir şekilde faydalanma fırsatını yakalayamadı. Ülkemizin 2013-2043 döneminde bu fırsatı yakalama olasılığının hem 15-34 yaş grubu nüfusunun günümüzde görülen başarımlarından hem de arkadan gelen gençlerin aile-kamu birlikteliğiyle, istendik biçimde yetiştirme gayretine girilmemesinden ötürü düşük olacağı söylenebilir.

c- Mevcut eğitim düzeneği, toplumu bir üst düzeye getirir mi? Plan’da “Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum” yaratılması için, gelişmişliğin toplumun farklı kesimlerine yaygınlaştırılması amacıyla uygulanacak politikalara yer verildiği belirtiliyor (Plan, s.3). Planın ilerleyen sayfaalarında yapılan saptama şöyle. “**Yirmibirinci yüzyıl; nitelikli insan gücünü yetiştirmenin yanında küresel ölçekte bu insanları kendisine çekebi-**

ülkelerin yüzyılı olacaktır” deniyor (Plan, s:12). Doğru bir saptama yapıyor. Eğitim, bu amacı gerçekleştirecek temel değişken olarak görülüyor.

İnsan odaklı kalkınma anlayışı gereği ülkemiz eğitim düzeneğinde yapılanlardan Plan’da övünçle söz edilmesine karşın, başarı sağlanabildi mi? Bunun gerçekleşmediği Plan’da vurgulanıyor. Örneğin “**Bu gelişmelere rağmen, ülkemiz okul öncesi eğitim ve ortaöğretime erişimde ve başarı performansını değerlendiren Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) araştırmasında uluslararası ortalamaların altında kaldığı**” belirtiliyor (Plan, s:25). Eğitim düzeneğinin nitelikte görülen başarısız durumu, niceliği gösteren oranlarda da görülüyor. “**Nüfusun eğitim düzeyi yükselmekle birlikte OECD ve AB ortalamalarına göre düşük kalmaya devam etmiştir**” deniliyor (Plan, s:32).

İnsan odaklı kalkınmanın gerçekleşmesi, bu sürecin öznesi olacak genç kuşakların aile-kamu uzlaşısıyla iyi bir eğitimden geçmesiyle sağlanabilir. Ülkemizde 1980’den beri aile yapımızda görülen günümüzde belirginleşen çocuğa atfedilen ekonomik değer, psikolojik değere dönüşüm süreci iyi yönetilemedi. Çocuklarına psikolojik değer atfeden, onların hayatta tutunabilecekleri bir meslek sahibi olmaları için her türlü kaynağı aktarabilen az çocuklu ailelere kamu gerekli desteği sağlamadı. Öte yandan aileleri çabasıyla ülkemiz koşullarında en iyi yetişenler, insan odaklı kalkınma anlayışını benimseyen ülkeler tarafından yaratılan özendirici önlemlerle gönüllü göçe yönlendirildiler.

Özetle: Doğurganlığın ekonomik kuramı tüketici davranışından hareketle bir benzetişimde bulunuyor, doğurganlık konusundaki açıklamasını şöyle yapıyor. Yüksek gelir-nitelikli eğitim değişkenlerinin karşılıklı etkileşimi kişilerin

davranışını nitelikli mal tüketimine yönlendiriyor. Yüksek gelir-nitelikli eğitime sahip olan çiftlerin, benzer davranış nitelikli; fakat az sayıda çocuğa sahip olma biçiminde göstermeleri için de bir neden bulunmuyor. Davranışın nedeni aynı dürtülere dayanıyor. Kişi nitelikli mal tüketimi sonucu, gerek sosyal sınıfındaki gerekse öteki sınıf üyeleri nezdinde bu davranışıyla imrenilir oluyorsa, az sayıda nitelikli çocuğa sahip olmak da kişiye bu hazzı veriyor.

Planda ülkemizin, "orta gelir tuzağına" yakalanmadan yüksek gelirli ülkeler arasında girebileceği, kişi başına gelirin 25.000 dolar ulaşacağı belirtiliyor. Bunu gerçekleştirmek içinse nüfusun daha büyük bir bölümünün üretim sürecine katılması, özellikle kadınların işgücüne katılma oranında meydana gelecek artışa özel vurgu yapılıyor (Plan, s: 63). Geliri artan, nitelikli eğitimi olan, bu nitelikleriyle işgücüne katıldığı için sosyal konumu değişen kadın "en az üç çocuğu" nasıl doğuracaktır? Tüketici davranışı kuramına ters olan bu duruma karşın Planda, "**nüfus alanında uygulanacak politikalarla toplam doğurganlık hızının tedricen yükseltilmesi hedefleniyor**" (Plan, s.55). Nedense bunun hangi yollarla olacağı ise belirtilmiyor.

Siyasal iktidarın ideolojisi doğrultusunda uygulanan politikalar ile geleneksel tutumlarına bağlı olarak yüksek doğurganlığı benimseyen düşük gelirli, yeterli eğitimi olmayan, çocuklarına ekonomik değer atfeden kadınların doğurganlık davranışı nedeniyle Türkiye TDH artabilir. Ne var ki TDH'da görülecek bu artış, gerek sosyal sistem gerekse aileler için yeni bir sorun alanı olabilir.

Genç nüfusun eğitimi nitelik-nicelik olarak çağdaş düzeye getirememiş bir sosyal sistem, bir kez yakaladığı nüfussal fırsat penceresi döneminde üç önemli sorunu yaşadığı, yaşamaya devam ediyor. Gelişmiş bölgelerde genç nüfusun işsizlik oranları Cumhuriyet döneminin en yüksek düzeyine ulaştı. Düşük gelir-orta doğurganlığın sürdüğü bölgelerde, şimdiye değin içgöçle sosyal sistem içinde emilen genç nüfusun, doğum yerinde içine kapanması, sistemden ayrılma istemleri belirginleşti. 1980 sonrası eğitimde yapılan düzenlemeler sonucu en iyi yetişenlerin çoğunluğu, yurt dışında çalışmayı tercih etti. Gençler arasında yurt dışına gitme istemi, ailelerin de desteğiyle bir değer haline döndü. Bunlara karşın Planda söylenen şöyle: "**Sahip olduğumuz genç nüfusun yarattığı demografik fırsat penceresinden azami derecede faydalanılması, üretken ve dinamik nüfus yapısının korunarak nüfusun yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve ülkemiz ekonomisini destekleyecek etkin bir göç yönetiminin oluşturulması temel amaçtır.**"

Nüfussal fırsat penceresinin neredeyse yarı zamanında, kuramın öngördüğü hem nitelikli işgücünü yetiştirememiş, hem de ailelerin büyük kaynak aktararak yetiştirdikleri çocuklarına gerekli istihdam olanaklarını sağlayamamış bir sosyal sistem yukarıda belirtilen amacı nasıl gerçekleştirebilir?

Planda nüfus konusunda belirtilen "**amaç ve hedefler**" in mantıksal bütünlükten, kuramsal bir dayanaktan yoksunluğu yanında, nüfusbilimin kavramları da karıştırılarak kullanılıyor. Örneğin "**Temel sağlık göstergelerinde önemli iyileşmeler kaydedilmiş, bebek ve anne ölüm oranları hızla düşürülmüş ve doğuştan beklenen yaşam süresi yükselmiştir**" deniyor (Plan, s:35). Hızla, oranın karıştırıldığı, "**bebek ve anne ölüm oranlarının hızla düşürüldüğü**" belirtilen Planda hemen sonra Tablo 36'da aynı değişkenlerin bu kez "**bebek ölüm hızı**", "**anne ölüm hızı**" şeklinde doğrusu veriliyor. Belli politikaların uygulanması ile hızın artırılabilceği ya da düşürülebileceği, buna göre oranların değişebileceği gerçekliği unutuluyor.

Üzülünmesi gereken nokta, eli yıllık plan geleneği olan bir ülkede, bu Planın hazırlanış döneminde çalışan sayıları üç bini geçtiği söylenen seçkin kişi içinde yer alan nüfusbi-

limcilerin davranışlarıdır. Ülkemizin yaşamakta olduğu nüfussal dönüşümü gerçekleştiren düşük doğum-ölüm hızlarına göre oluşan nüfus yapısının, doğurganlığı artırarak yeni bir dengeye ulaşamayacağının "**birisine**" yüksek sesle niçin söylenmediği? Ülkemizin nüfusbilimle uğraşan yüz akı kurumları ile nüfus dinamikleriyle uğraşan bilimsel enstitüde çalışanların üzerine acaba ölü toprağı mı serpildi?

DİPNOTLAR :

- (1) Kalkınma Bakanlığı: **Onuncu Kalkınma Planı**, Ankara, 2013
- (2) E. C. Taylor and Berelson, Bernad: "Comprehensive Family Planning Based on Maternal/Child Health Services: A Feasibility Study of a World Program" **Studies in Family Planning** 2 içinde, No: 2, s.22-46, 1971.
- (3) Praney Gupte: **The Crowded Earth, People and the Politics of Population**, s. 106-131, London, 1984.
- (4) Ronald Freedman, ve John Takeshita, "Studies of Fertility and Family Limitation in Taiwan" **Public Health and Population Change** (Editörler: Mindel C. Sheps ve Jeanne C. Ridley), s:174-197, The University of Pittsburgh, 1965.
- Simon Kuznets, "Economic Aspects of Fertility Trends In The Less Developed Countries", **Fertility and Family Planning** (Editörler: S.J. Behrman, L. Corsa, R. Freedman) içinde, s:157-179, Michigan, 1969.
- (5) Her iki örüntü için işsizlik oranları DPT: **Onuncu Kalkınma Planı**, Tablo 30, s. 137, Ankara, 2013, alındı.

Ne yapılmalı ?

1. El merviden her iki kolu -daima- gıcıkacak yer (merviden kolunun üst dayanağı) 90-100 cm aşmalı, kaymaz tabanlı olmalıdır.
2. Merviden ¼ kuralına uygun şekilde dayanmalıdır. Merviden kullanıma uygun -saglam- kontrol edilmiş olmalıdır.
3. 122 cm'den daha fazla serbest düşmenin olabileceği yerlerde standartlara uygun ankraj noktalarına bağlanmış (paraşüt tipi) emniyet kemeri kullanılmamalıdır.
4. Öncelikle toplu koruyucu önlemler alınmalıdır. Bu bağlamda anılan çalışma için (uygun işkele kurma konusunda eğitilmiş kişlerce kurulan) tanık kenarları-na standartlara uygun işkele(ler) kurulmalıdır ya da da uygun çalışma platformu olan vinçler (vinç sepetleri) kullanılmamalıdır.
5. Kaynak ve kesme işlemi yapılan yerde cebr ha-dumalarına etkili olabilecek maskeler, kaynakçı ve yakınında bulunan yardımcı çalışan taraflardan kullanılmamalıdır.
6. Kaynakçı ve yardımcı kaynak ışınlarını uygun koruyucu gözlük kullanılmamalıdır.
7. Tankın çok yakınından başka işçilerin geçmesi için, tankın etrafındaki riskli bölge belirlenmeli ve işaretlenmelidir.
8. Çalışanlara; "yüksekte çalışma" ve "kaynak işinde iş sağlığı ve güvenliği eğitimi" verilmemelidir.
9. Tankın yakınında duran oksijen kaynak/kesme sisteminin oksijen tüpünün(de) valf/vana koruyucusu olmalıdır.

> Sayfa 23'ün yanısı

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

Nusret Fişek Söyleyeceklerini “Yüksek Sesle” Söyledi

Prof.Dr.Nusret H.Fişek 99. Doğum ve 23. Ölüm Yılında Anıldı

Prof.Dr.Nusret H.Fişek'i anmak demek, geçmişe öykünmek; günümüze dövünmek değildir. Onun yaşamından ve yaptıklarından dersler çıkaracağız. Geleceğimizi kuracağız.

Bunun için önce kendimizi yetiştirmemiz gerek. Öğrenirken, öğrendiklerimizi de çevremizdekilerle paylaşacağız. Çünkü bilgi, paylaşıldıkça zenginleşir. Nusret Fişek'in, özlü sözlerle yaptığı katkılar ünlüdür. “...Yaparsam Öğrenirim” diye tamamlanan bir özlü söze şu katkıyı yapmıştı : “... Tartışsam Olgunlaşırım”.

Öğrendiklerimizi yüksek sesle dile getireceğiz ve tartışacağız:

- Biz çağdaş bir ortamda yaşamak istiyoruz.
- **Nasıl ulaşacağız bu hedefe ?**
- Biz insana yaraşır iş istiyoruz.
- **Nasıl ulaşacağız bu hedefe ?**

Haydi tartışalım.

3 Kasım 2013 günü Ankara'da Çağdaş Sanatlar Merkezi'nde yaptığımız anma etkinliğinde, dört yürekli insanla tanıştık. Onların yüksek sesle söylediklerine tanıklık ettik ve onların konuşmalarına yine yüksek sesle eşlik ettik.

Düşünce Ortamı'nın Konusu : Yüksek Sesle Söyle

Kolaylaştırıcı : Prof.Dr.A.Gürhan Fişek

Konuşmacılar :

- **Prof.Dr.Erendiz Atasü** (Yazar)
- **Ercan Bölükbaşı** (Fikir Kulüpleri Federasyonu [FKF] Genel Sekreteri, ODTÜ öğrencisi)
- **Doç.Dr.Tuğrul Katoğlu** (Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi)
- **Bülent Tanık** (Şehir planlamacı, eski TMMOB Başkanı, eski TMMOB Genel Sekreteri, Çankaya Belediye Başkanı)

Prof.Dr. Nusret H. Fişek, (Reyhan Birkan - 2013
“Herşey Çocuklar İçin” Karma Resim Sergisi'nden)

Düşünce Ortamı konuşmaları, her yıl olduğu gibi, bu kez de kitap haline getirilerek, ilgilene okurlarımıza iletilecek.

Anma Etkinliği'nin en renkli etkinliklerinden biri de ödül töreniydi. En güzel renkleriyle izleyenlere ‘Her Şey Çocuklar İçin’ diye seslenen resamlara “Çocuk Dostu Belgeleri” verildi. Katılımlarından ve Vakfa katkılarından ötürü onlara teşekkür borçluyuz. Dostlarımız belgelerini, Çankaya Belediye Başkanı Bülent Tanık ve Vakıf Başkanı Oya Fişek'in elinden aldılar.

Ardından Çocuğun İnsan Hakları Ödülü verildi. Anımsanacağı gibi, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem

Fotoğraf : Zeynep Uyanık - Bu yazıdaki tüm fotoğraflar için ona teşekkür borçluyuz

Merkezi Vakfı tarafından, geçen yıl verilmeye başlanan bu ödül, iki kurum arasında paylaştırılmıştı. Çocuk emeği alanındaki yayınlarından ötürü Cumhuriyet Gazetesi'ne ve çocuk gelinlere yönelik uzun savaşımı nedeniyle Uçan Süpürge Derneği'ne ödül verilmişti. Bu yıl, sanayide çalışan çıraklara, barınma, beslenme ve eğitim olanakları sağlayan, "Akdeniz Sanayi Kültür Merkezi" çalışması nedeniyle, bu ödülün Antalya Büyükşehir Belediyesi'ne verilmesi kararlaştırılmıştır. Emeği geçenleri kutluyoruz. Ödülü, Antalya Büyükşehir Belediyesi adına Başkan Prof.Dr.Mustafa Akaydın almıştır.

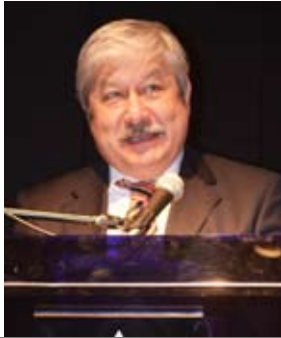
Ödülü Vakıf Genel Yönetmeni Prof.Dr. A.Gürhan Fişek'ten alan Antalya Büyükşehir Belediye Başkanı Prof.Dr.Mustafa Akaydın, ödül töreninde yaptığı konuşmada, Nusret Fişek'i anma etkinliklerinde bulunmaktan ve burada bir ödül almaktan çok mutlu olduğunu dile getirmiştir. Kendisinin de Prof. Dr.Nusret H.Fişek'in öğrencilerinden olduğunu ve 1983 yılından önce Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitiren her bir öğrencinin "en çok sevdiği öğretmenin Nusret Fişek olduğunu" söylemiştir. "Ama yalnızca iyi bir öğretmen değil, kendinden önce gelen Dr. Refik Saydam ile birlikte Türkiye'deki tıp alanının iki büyük isminden biridir. Tıpta, beden sağlığının yanı sıra, sosyal sağlığın da ne denli önemli olduğunu Türkiye'ye kazandırmıştır. Onun öğrencisi olmanın ötesinde, benim kendisiyle ve eşi Perihan hanımla çok özel anılarım vardır."

Antalya Büyükşehir Belediye Başkanı Prof.Dr. Mustafa Akaydın'a (solda), ödülünü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Yönetmeni Prof.Dr. A. Gürhan Fişek verdi.

Başkan Akaydın, Antalya Büyükşehir Belediyesi olarak çıraklar için yürüttükleri gençlik merkezi çalışmasının bir çok insanın ortak emeği olduğunu ve Prof.Nusret H.Fişek'in izinden giden bir Vakıf tarafından ödüllendirilmiş olmalarının kendileri için çok anlamlı olduğunu açıklamıştır.

Başkan Akaydın, "Çocuğun İnsan Hakları Ödülü'nü kazanmamız, ne kadar önemli bir soruna el atarak, çözüme kavuşturduğumuzu gösterdi. Çok övündüğüm ve gurur duyduğum bu merkez sanayide çalışan çıraklara bir yuva oldu.

Eskiden dükkanlarında kalmak zorunda olan bir çok gencimizin artık sıcak bir yatağı var. Barınma sorunlarının yanında gençlerin eğitimlerine de katkı sunuyoruz. Projemiz herkesin takdirini kazanıyor. Bu ödülü layık gören herkese teşekkür ediyorum" dedi.

Akdeniz Sanayi Bölgesinde çıraklara sunulan bu hizmeti, Taner Akpınar, "Madalyonun İki Yüzü" başlıklı yazısında inceleyiyor. Çalışma Ortamı Dergisi'nin sonraki sayılarında bu incelemeyi bulacaksınız.

Çıraklara yönelik bu çalışmayı daha önce, Çalışma Ortamı Dergimizin, Kasım-Aralık 2012 arihli 125. Sayısında da "En İyi Uygulama Örneği: Çıraklar ve Yerel Yönetimler" başlığı altında incelemiştik. Uygulamanın, aradan bir yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına karşın, aynı coşkuyla sürdürülüyor olması kutlanmaya değerdir.

Sıra 22 yıldır verilen Nusret Fişek Halk Sağlığı Hizmet Ödülü'ndeydi... Bu yıl seçici kurul, Prof.Dr.Ayşe Yüksel'in (100.Yıl Üniversitesi (Van) Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Öğretim Üyesi, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Genel Başkan Yardımcısı) çalışmalarını ödüle değer buldu. Ödül gerekçesi şöyle açıklandı: Lepra konusunda uzun yıllara dayanan ve hastaların erken tanısı, tedavisi, üretken bir yaşama uyum sağlamaları boyutlarını içeren bir yaklaşımla sürdürdüğü çalışmalarını nedeniyle ödüle değer görülmüştür. Kendisini kutluyor; başarılarının sürmesini diliyoruz. Prof.Dr.Ayşe Yüksel'e ödülünü, Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi Başkanı Prof.Dr.Özdemir Aktan verdi. Yaptığı ödül konuşmasında, Prof.Yüksel, Nusret Fişek'in adını taşıyan halk sağlığı hizmet ödülünü almaktan mutluluk ve coşku duyduğunu söylemiştir. Nusret Fişek'in öğrencisi olmadığını; onu yaşarken göremediğini; ama değerli hocası Prof.Dr.Türkan Saylan ile hemen her gün andıklarını; ilkelerini yaşama geçirdiklerini anlatmıştır. Bu ödülün kendisine bu yoldaki çalışmalarında daha büyük bir sorumluluk yüklediğini; var gücüyle çalışmayı sürdüreceğini bildirmiştir.

Prof.Dr. Ayşe Yüksel 12 Kasım 2013 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'ne yazdığı "**Nusret Fişek Unutulmayacak**" başlıklı yazısında şöyle diyor:

"1990 yılında aramızdan ayrılan Prof.Dr. Nusret Fişek Hocamız hiç unutulmadı, unutulmayacak. Onun öğrettikleri, yaptıkları, bizlere bıraktıkları hala çok güncel, çok geçerli ve yeterli. Biz halk sağlıkçılar her bilimsel toplantıda onu anar, hocamız olsaydı böyle derdi, böyle yapardı diye konuşuruz. On iki yıldır görev yaptığım Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde, halk sağlığı derslerinde öğrencilerime, asistanlarıma, Nusret

DÜZENLEYEN KURULUŞLAR

- Türk Tabipleri Birliği
- Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı
- Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı
- Nükleer Tehlikeye Karşı Barış ve Çevre için Sağlıkçılar Derneği
- Sevda Cenap And Müzik Vakfı
- Çankaya Belediyesi

SAĞLIKTA GÜNCELLER PANELİ

Prof.Dr.Levent Akın

(Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı)

Prof.Dr.Muzaffer Eskiocak

(Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı)

Prof.Dr.Tezer Kutluk

(Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Pediatrik Onkoloji Anabilim Dalı)

ÇOCUK DOSTU RESSAMLAR

Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Başkanı Oya Fişek (solda) ve Çankaya Belediye Başkanı Bülent Tanık, Çocuk Dostu Ressamlar Gülümay Çiraz, Özlem Şenyüz, Ayda Şimşek, Birkan Şişmanlar, Birsene Sezer, Dursune Sezen, Feride Uzun, Füzün Tanırık, Güler Alp, Münevver Kaymaz, Reyhan Birkan, Sabiha Civanbay, Selahattin Balci, Ayla Dokuş ile birlikte.

Prof. Dr. Ayşe Yüksel'e ödülünü, Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi Başkanı Prof. Dr. Özdemir Aktan verdi.

Hoca'yı yaptıklarını, her seferinde yeniden yeniden heyecan duyarak anlatıyorum. Taa o yıllarda, bu kadar uzağı gören, günümüzde bile bazı iyileştirmelerle çok işe yarayacak olan "Sağlık Hizmetlerinin Sosyalizasyonu" Yasası'ndan vazgeçtiğimiz için ülkem adına üzülüyorum.

Türk Tabipleri Birliği (TTB) onun kaybından bu yana, her

yıl ayrılış gününde onu bilimsel, kültürel ve sanatsal etkinliklerle anıyor ve "Nusret Fişek Halk Sağlığı Hizmet Ödülü" veriyor. Biz halk sağlıkçıların Nobel'i olan bu ödül çok etkin bir jüri tarafından değerlendirilerek sahibini buluyor.

"Nusret Fişek Halk Sağlığı Hizmet Ödülü-2013" benim oldu, beni bu ödüle aday gösteren, değerlendirip uygun gören, bu süreçte emek veren herkese yürekten teşekkürü borç bilirim."

Bu başarı öykülerini bir başka başarı öyküsü izledi: Güney Tuzkaya. Her yıl anma etkinliklerinin vazgeçilmez olan

ve Seveda Cenap And Vakfı'nın katkılarıyla gerçekleştirilen bölümde, Güney Tuzkaya piyano resitali, notaların zenginliği ile kulaklarımıza ulaştı. Seveda Cenap And Vakfı'na ve değerli sanatçımız Güney Tuzkaya'ya teşekkür ederiz.

Programında şu bestecilerin yapıtlarına yer verdi :

E. SATE, C.F.E. BACH, F. CHOPIN, V. MUSTAFAZADE, R. CLAYDERMAN, Y. TIERSEN ve VAN GELIS.

Tüm katkıda bulunanlara ve katılanlara teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Nusret H. Fişek'in 100. Doğum gününde buluşmak dileğiyle...

GÜNEY TUZKAYA

Güney TUZKAYA 1983 Yılında Bakü'de dünyaya geldi. Müzisyen bir ailede olması nedeniyle yeteneği erken yaşta fark edildi ve 5 yaşında Bakü Bülbul Müzik Okulunda Piyano eğitimine başladı. 2001 Yılında Bakü Müzik Akademisi Piyano bölümünü kazandı. Devlet Sanatçısı, Doç. Gülşen ANNAĞİYEVA'nın sınıfına kabul edildi. Çeşitli Piyano ve Org konserleri verdi. "Üstün Başarı" diplomasıyla mezun oldu. Devlet bursuyla Türkiye'ye gelen Güney TUZKAYA, Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı Piyano bölümünde Yüksek lisansa kabul edildi. Prof. Güherdal ÇAKIRSOY'un öğrencisi olmaya hak kazandı. 2009 yılında Yüksek Lisans, 2013 yılında Doktora programından başarıyla mezun oldu. Güney TUZKAYA yurtdışı ve yurtiçinde pek çok resital verdi, yarışma ve masterclass çalışmalarına katıldı. Şef Prof. Erol ERDİNÇ yönetiminde Hacettepe Senfoni Orkestrası ile S. RACHMANINOFF Op.18 Do minör 2. Piyano Konçertosunu seslendirdi.

MADALYONUN İKİ YÜZÜ...

Taner AKPINAR *

Günümüz dünyasında egemen konumdaki neo-liberal anlayış, insanları bireysel varlıklar olarak görmekte ve onları kendi çıkarını en iyi düşünenler (homoeconomicus) olarak kabul etmektedir. Bu bakış açısına göre, kendi çıkarını en üst düzeyde düşünen bireyler, bu doğrultuda eyleme geçmekte ve kendisi için en uygun yaşam koşullarını sağlamaktadır. Bu bağlamda toplum ya da toplumsal yaşam homoeconomicusların mekansal birlikteliğinden ve sayısal toplamından ibaret hale gelmektedir. Neo-liberal düşünce tarzı, bireysel hak ve özgürlükler uğruna toplumsal yaşama müdahale olmaması, özellikle de, yaşamın yeniden üretimini sağlayan ekonomik ilişkilerin devletin karışımından arındırılarak başıboş bırakılması konusunda ısrarcıdır.

Bu bakış açısı, toplumsal yaşamdaki eşitsizliklere, adaletsizliklere ve insanları toplumsal yaşamda dezavantajlı konuma düşüren birtakım biyolojik ve sosyo-kültürel özelliklere duyarsızdır. Bu duyarsızlığın bedelini en fazla ödeyenlerden biri çocuklardır. Onlar, içine doğdukları dünya yaşamına henüz ne yeterli bilgiye, ne de yaşam deneyimine sahiptir. Hepsinden önemlisi ise, eşit ve adil koşullara sahip olmalarıdır. Hal böyle iken, egemen düşüncenin "serbestlik" ve "özgürlük" anlayışının geçerli olduğu bir ortamda kurban olmaları kaçınılmazdır. Çocuk işçilik, çocukların bu bedeli ödeme biçimlerinden yalnızca biridir.

Yürürlükteki İş Yasası (4857 sayılı İş Yasası) işçi olarak en düşük çalışmaya başlama yaşını onbeş (15) olarak belirlemektedir. Çok sayıda çocuk, bu yaşı doldurur doldurmaz kendisini çalışma hayatının ortasında bulmaktadır. Bu durum, şüphesiz çocukların kendi çıkarlarını en üst düzeyde sağlamaya dönük rasyonel davranışlarının sonucu değildir. Bu çocuklar, içinde bulundukları toplumsal koşullar bakımından, başka bir seçenekleri olmadığı için işçi olmaktadır.

Kahvaltı keyfi

Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin Akdeniz Sanayi Sitesi'nde yer alan Gençlik Merkezi'ndeki çocuklar da, başka seçeneği olmadığı için, küçük yaşta işçilik yoluna koyulmak zorunda kalan çocukların yalnızca bir kesimidir. Yazının başlığında yer alan madalyon metaforunun birinci ve son derece güzel yüzünü söz konusu Gençlik Merkezi oluşturmaktadır. Özellikle bu merkezi biraz tanıtmaya çalışalım. Merkez 19 Mayıs 2011 tarihinde açılmıştır. Burada sanayi sitesinde çalışan çocuklara yönelik çalışmalar yapılmaktadır. En başta çocuklara sağlanan barınma olanağından söz etmek gerekir. Merkeze sanayi sitesinde çalışan 15-18 yaş arasındaki çocuklar kabul edilmektedir. Çalışan çocuklar, bu merkezde, her şeyden önce, en temel gereksinimleri olan barınma olanağına kavuşmaktalar. Bu çocukların, kırsal bölgelerden ve başka illerden sanayi sitesinde iş bulup çalışmak için geldik-

leri göz önünde bulundurulursa, barınma konusunun önemi daha iyi anlaşılmış olacaktır. Gençlik Merkezinde çocuklara sunulan barınma olanağı, onların çalışma süreleri dışında, yalnızca uyumak için uğradıkları bir yer olmanın çok ötesindedir.

Çocuklar burada son derece konforlu bir ortamda barınmaktadırlar. Gençlik merkezinin çalışan kadrosu çocukların, barınma yerinin temizliğinden, çocukların beslenmesine ve sağlığına kadar her türlü temel gereksinimleri ve sorunlarıyla yakından ve dostane bir şekilde ilgilenmektedirler. Sabah erkenden kalkıp işe giden ve akşam yorgun-argın dönen çocuklara sabah kahvaltısı ve akşam yemeği verilmekte; çocukların düzenli sağlık kontrolleri yaptırılmakta; hafta sonları çamaşırları yıkanmakta; her hafta yatakhaneleri temizlenmekte ve çarşafaları yıkanmaktadır. Her gün iş dönüşü duş yapmaları ve temiz giysilerle günü sürdürmeleri titizlikle izlenmektedir. Evlerinden ve ailelerinden uzakta, çalışıp para kazanmak gibi boylarından büyük bir sorumluluk altında bulunan bu çocuklar için daha bir sürü şey yapılmaktadır.

Yaza merhaba gezisi

Öyle ki, bir kadın görevli, "çocukların, boş zamanlarında, dışarıya gezmeye çıktıklarında, üzerlerine giydikleri gömleğin yakışıp yakışmadığı konusunda bile kendisinden fikir aldıklarını dile getirerek, adeta bir aile gibi olduklarını" vurguluyor.

Gençlik Merkezinde, çocuk işçilerin bu zor dönemlerinde en temel gereksinimleri olan barınma sorununu çözmenin yanında, ekteki fotoğraflarda da görüldüğü gibi onların sosyal ve kültürel gelişimlerine katkı sağlayacak çalışmalar da yapılmaktadır. Bu kapsamda, her ne kadar okumayı çok sevmeseler de, bir okuma salonu düzenlenmiştir. Bunun dışında çeşitli sanatsal ve kültürel etkinlikler, bilgisayar, müzik ve yabancı dil kursları düzenlenmektedir. Bir yandan çalışırken bir yandan da dışarıdan liseyi bitirip üniversiteye gidenler bile olmaktadır. Çocuklar burada internet erişimine de sahiptir. Gençlik merkezine gerçekleştirdiğimiz ziyaretlerde ve burada kalan çocuklarla yaptığımız görüşmelerde, çocukların böyle bir yerde kalıyor olmaktan ne kadar mutlu olduklarına, zorlu yaşam ve çalışma koşullarının üstesinden gelme motivasyonuna sahip olduklarına tanıklık ettiğimizi söylemeliyiz.

Diğer taraftan, buraya kadar dile getirdiklerimiz çocuk işçilik sorununu meşrulaştırmaya dönük bir çaba asla değildir. Buradan madalyonun ikinci ve ne yazık ki karanlık yüzüne geçerek, meselenin diğer boyutuna dikkat çekmek ve bir parça can yakıcı gerçeklikle yüzleşmek durumundayız.

Bu çocuklar zorunlu eğitimlerini tamamladıklarında ve çalışmak için en düşük yaşa geldiklerinde, vakit kaybetmeden bir iş tutup çalışmak ve böylece hem bir meslek sahibi hem de "adam" olmak onlara sunulan tek seçenektir. Bir keresinde, kardeşiyle birlikte aynı işyerinde çalışan 17 yaşındaki bir çocuğun, işyeri sahibiyle yaşadığı bazı sorunları ge-

* Yrd.Doç.Dr. Akdeniz Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Öğretim Üyesi ve Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Gönüllüsü

Teknik eğitim

rekçe göstererek işten ayrılmak istediğini söylemesi üzerine işyeri sahibiyle aralarında geçen konuşmalara tanıklık etmiştik. Çocuğa, işyerinde kalıp çalışmaya devam etmesi tavsiye ediliyordu. O ise, çok kararlı bir şekilde kardeşini de alarak kesinlikle oradan ayrılacağını söylüyordu. Bunun üzerine, bu davranışının kardeşine de zarar vereceği, bu nedenle, en azından kardeşinin çalışmaya devam etmesine izin vermesi nasihat ediliyordu. Fakat çocuk kararlıydı, "başka bir işyerinde çalışmak istiyoruz, eğer orada da işler yolunda gitmezse, ben memleketeye dönüp çiftçilikle uğraşırım, kardeşimi de, son çare, bir yolunu bulup geri okula göndeririz" diyordu.

Kent konseyi gençlik toplantısına temsilci katılımı

Okula gitmeyi gelecek yaşamı inşa etmek için son çare olarak gören bu çocukların dile getirdiği bu tür düşünceler, onları çevreleyen toplumsal koşulların onların zihinlerinde oluşturduğu düşüncelerdir. Sanayi sitesinde çalışan çocuklar çoğunlukla kırsal kökenli ya da işçi ailelere mensuptur. Ailelerin, bir çözüm yolu olarak çocuklarını bu yola sevk etmeleri aslında içinde bulundukları toplumsal konumu perçinlemekte ve döngüsel olarak yeni nesillere aktarmaktadır. Dolayısıyla, bu ailelerden gelen çocukların erken yaşlarda çalışmaya başlaması toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretilmesine yol açmaktadır. Diğer taraftan, aileler bu durumun baş sorumlu olarak görülmemelidir. Aileler çocuklarını erken yaşta çalışmaya gönderirken bunu bir keyfiyet içerisinde yapmamaktadırlar. Onların kendi toplumsal gerçekliklerini algılaya biçimleri sonucu başvurdıkları bir yoldur.

Kendisiyle görüşme yaptığımız Akdeniz Sanayi Sitesi Kooperatifi Başkanı ve aynı zamanda sanayi sitesinde bir işyeri de bulunan Mehmet Öztürk, 8 yıllık zorunlu eğitim sistemine geçildikten sonraki süreçte sanayi sitesinde çalışan çocuk sayısının önemli ölçüde azaldığını aktarıyor. Bu gözlem, devletin toplumsal yaşama karışımının ya da geri durmasının sonuçları açısından çok şey anlatmaktadır. Mehmet Öztürk ve görüşme yaptığımız diğer bazı işverenler kendileri açısından en temel sorunlardan birinin kalifiye işgücü eksikliği olduğunu dile getirmektedir. Sanayide çalışan çocuklarla bu eksiklik bir ölçüde giderilmeye çalışılsa da, eski yıllardaki kadar çocuk gelmemesi ve gelenlerin de yarından fazlasının

devam etmeyip işi bırakması nedeniyle kalifiye işgücü sorununun bir türlü çözülmediğini dile getirmektedirler. Diğer taraftan, sanayideki çalışma ortamının hem sosyal açıdan hem de iş yükü açısından çocuklar için hiç de ideal koşullara sahip olmadığı işverenlerce de kabul edilmektedir. Ancak işverenlerin temel önceliği işletmelerini ayakta tutabilmektir. Mehmet Öztürk, yüksek işgücü maliyetleri, vergiler, kira bedelleri, akaryakıt giderleri ve hepsinden önemlisi işletmeler arasında yaşanan çetin rekabetin işyeri sahiplerinin ayakta kalmasını zorlayan başlıca nedenler olduğunu ifade etmektedir.

Bu durumun olumsuz etkilerinden ne yazık ki çocuk işçiler istisna değildir. Fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak gelişim aşamasındaki bu çocuklar uzun süre çalışma, düşük ücret, olumsuz çalışma koşulları ve çevresel koşullar gibi zorluklarla bütün güçleriyle baş etmeye çalışmaktadır. Çocukların kendileriyle yaptığımız görüşmelerde, "Gençlik Merkezinde çok güzel sosyal etkinliklerin ve kursların düzenlendiğini ama yaptıkları işlerin yorucu olması nedeniyle bu tür etkinliklere katılacak enerjiyi bulamadıklarını" söylemektedirler.

Çocuklar günde en az 10 saat çalışmaktadır. Bunun karşılığında, çok düşük bir ücret almaktadırlar. Yaptıkları işler henüz gelişim çağındaki olan bu çocukların fiziksel kapasiteni aşmaktadır. Üstelik bu çilenin sonunda çocukları bekleyen görünür bir gelecek yoktur. İşyerleri çırak statüsünde çalıştırdığı çocuk işçilere sonrasında kalıcı bir iş sunmamaktadır. Bu nedenle, çocuklar bir süre sonra kalıcı işler bulmak için ayrılmakta ve işletmeler de onlardan boşalan yerleri yeni çocuk işçilerle doldurmaktadır.

Çocukları erken yaşlarda böylesi ağır koşullarda çalışmaya iten nedenlerin belki de en başta geleni ailelerin ekonomik durumudur. Çocukların büyük çoğunluğu yoksul ailelerden gelmektedir ve ailelerin bu çocuklardan birincil beklentisi meslek öğrenmek değil, aileye sunacakları ekonomik katkıdır. Çocuk işçilerin çoğu ellerine geçen paranın çok az bir miktarını kendileri için harcamakta geriye kalanını ailelerine vermektedirler.

Böylesi bir durumda, Gençlik Merkezinin onlara uzattığı dost eli, kuşkusuz, çok değerli ve çoğaltılması gereken bir çabadır. Bununla birlikte, bunu, sorunun kesin çözümü olarak görmek gibi bir hataya düşülmemelidir. Bu, sorunun gerçekçi bir çözümü için atılan bir ilk adımdır. Kanayan bir yaraya yapılan acil, ilk müdahaledir. kesin çözüm bundan daha ileri gitmeyi gerektirmektedir. Çünkü çocuklar Türkiye'nin her yerinde çırak adı altında çalıştırılmaktadır. Çalışma koşulları yakından incelendiğinde, bunu çıraklık eğitimi ile özdeşleştirmenin olanaklı olmadığı görülmektedir. Çocuklar, varolan durumda, işçi olarak çalıştırılmaktadır. Buna karşın, işyerlerinde yasalara değil, bütünüyle kendilerinden üst konumda, bulunan kalfa ve ustalara tabidirler. Eğer yapılmak istenen gerçek bir çıraklık eğitimi ise, o zaman bu eğitim işyerinin dar sınırlarına ve usta ve kalfaların insfina terk edilmeyip, yasal ve kurumsal düzenlemelerle eğitim kavramının gerçek anlamına uygun bir içeriğe kavuşturulmalıdır.

Yat gezisi

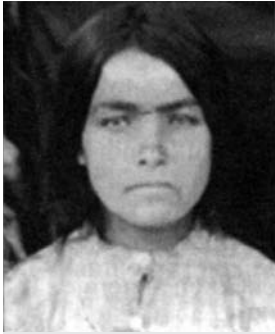
TOPLUM HEKİMLİĞİNE GÖNÜL VERENLER - 13

PROF. DR. AYŞE BAYSAL

"Acıkan çocuk doyurulmalıdır" diyen 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'ni Türkiye adına Mustafa Kemal Atatürk imzalamıştı.

Prof.Dr.Ayşe Baysal, yaşamını yalnızca çocukların değil, tüm halkın yeterli ve dengeli beslenmesine adanmış. O, halkın öğretmeni ve diyetisyenlerin başöğretmeniydi. Onun yaşamı, "demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti"nin bir zafer öyküsüdür.

Cumhuriyet'in kurucuları, ne düşlediyse, Prof.Dr.Ayşe Baysal o yönde yürüdü ve yürümekte. Onun toplum hekimliği uğruna verdiği savaşı anlamak için; başarısının gizlerini çözebilmek için; başarısının gizlerini çözebilmek için, "silbiçli beşik"ten anlatmaya başlamak gerek. "Silbiçli beşik" metaforu, aynı zamanda Cumhuriyet Türkiye'si'nin nereden nereye geldiğinin de anlatımıdır.

1940 - İlkokul

"Köyüm, Uğurlu köyü Orta Toroslarda eskiden Ermenek ilçesine bağlıydı. İlçe merkezine yürüyerek ya da katırlarla 5-6 saatte gidilirdi. Kışın çok kar yağdığından yollar kapanırdı. Köy erkekleri çocuklukta kış aylarında Afanya, Antalya, Mersin ve hatta İzmir'e ameliğe giderler; yaz aylarında da, köydeki işleriyle uğraşırlardı. Her ailenin bir iki dönüm arazisi ve bağ bahçesi vardı. Köyümüz yoksuldu. Kışın Mersin ve Antalya'ya gidenlerin yazın da orada çalışmamalarında en önemli etken, sıtma hastalığının varlığıydı. 1945'lerde bataklıklar kurutulup, sıtma savaşına başarıya ulaşınca, köy eksilmeye başladı. İnsanlar yazın da ameliyat yapıyorlardı.

Babam Osman iki eşliydi. Evin bir bölümünde ilk eşi, evli iki ağabeyimle birlikte otururdu; biz de diğer bölümde yaşırdık.

Annem 14 yaşında evlendirilmiş, ilk kocası 2-3 yıl sonra ölmüş. 17 yaşında dul kalınca babamla evlendirilmişti. Annemin temel kuralı "Kimseye muhtaç olmayacaksın el açmayacaksın" idi. Bu kural bazı yönlerden yararlı olmasına karşın, evdeki huzur ortamı açısından hoş değildi.

Çalışmaya kaç yaşında başladığımı anımsamıyorum, fakat okula başlamadan önce işe başladım diyebilirim. İlk işim ahırdan odun taşımak, ev süpürmek, bulaşık yıkamak ve köy çeşmesinden testi, bakraç, güğüm ve kabakla su taşıma idi.

Annemin tutumluluğu sayesinde, açlık sorununuz hiç olmadı. 1940'larda tüm ülkede hüküm süren kıtlık, köylerde de vardı. Kış sonu evlerinde hiç yiyecek kalmayan aileler vardı. Çavdar daha tam olgunlaşmadan başaklarını ateşte kavurup yiyenler olurdu. O yıllarda köyde buğdaydan çok çavdar yetiştirilir, un, bulgur, yarma ve diğer yiyecekler ondan hazırlanırdı. (s.20)

Açlık çekmemekle birlikte çok hastalık çektim. Adını bildiğim tek hastalık sıtma idi. Titremeyle gelen nöbet bir anda insanı halsiz bırakırdı. Sıtmanın ilacı kinindi. Köye gelen sağlık memuru kinin dağıtırdı. Biz ona "doktor" derdik. Çiçek aşısını da o yapmıştı. Anımsayabildiğim kadarıyla tifo, dizanteri gibi bilinen çocukluk hastalıkları da geçirmişti. Bende en çok iz bırakan göz enfeksiyonlarıydı. Gözümüz öyle çapaklanırdı ki sabah kalktığımızda tümüyle kapalı olurdu. (s.21)

Çocukluğumda neden bu kadar hastalıklı ve güçsüzdüm? Bunda yaşamımın ilk yılındaki bakımsızlığın etkisi olabileceğini düşünüyorum. En büyük ablamın anlattığına göre, ben bebekken annem uzunca süre hastalanmış. Kendi canından bezen annemin, istemeden doğan Ayşe

1938 - Aile bireyleri / Arka sıra, soldan sağa : Baba, anne, abla, ağabey. Ön sıra: Abla, Ayşe, Sıdika, Emine. Annemin kucağında Naciye, ablamın kucağında kızı Meliha.

bebeğe bakacak hali yokmuş. Ablama "şunu götür köy dışında bir yere koy gel" dermiş. Bir kez ablam öyle yapmış ama bakışlarına dayanamamış. Annem süt verecek halde olmadığına ve bir süt kardeşim de olmadığına göre, ben bebekken emzirilmemişim de. Ablam beni, çavdar ununa pekmez katarak yaptığı helvayla beslemiş. Böyle beslenen çocuklar çok kaka yaparmış. Bu kadar kakaya ne bez yetişir; ne de o bezleri yıkayacak zaman var. Beni "silbiçli beşik"e koymuşlar; ortasında lazımlık gibi bir oyuğu olan beşik düşünün; beşiğe yatırılan çocuğun da kakasını o oyuktan yapabildiği için poposunun oraya denk getirildiği ve sıkıca bağlandığını düşünün. İşte benim bebekliğimi görmektesiniz.

Babamın ilk eşinden olan iki ağabeyim ile benden büyük olan öz ablam, okutulmamıştı. Onların güçleri kuvvetleri yerindeydi. İlkokul zorunlu olduğu için ablamın yerine benim gibi "daha az işe yarayanı" okula yazdırdılar. Bu hep böyle gitti. İlkokulu bitirdiğimde, Köy Enstitüleri kurulu beş yıl olmuştu. Yeni mezun öğretmenler köylere gelmeye başlamıştı. Halk, bu değişimin farkındaydı. Öğretmenin daha iyi koşullardaki, düzenli yaşamı dikkat çekiyordu. Artık herkes okumanın önemini kavramaya başlamıştı. Erkek çocuklar için enstitüye girmek zorlaşmıştı. Köyümüzdeki varlıklı akrabalarımızdan Ese dayı oğlu Mehmet'i göndercekti; istekli çok olduğu için, yanında bir kız öğrenci getirenin sinavsız alıyorlardı. Babamda da kız çocuk çoktu. Ailem okumam konusuna hiç aldırmiyordu. Bir yandan da kötü bir taassubun baskısı altındaydılar; kızlarını gönderir-

1970'lerin başı / Köyde annem ve 5 kardeş ortada, çocukların bazıları önde. (Üstte soldan üçüncü Ayşe Baysal)

1946 / Köy Enstitüsü'nde arkadaşlarla. (Oturanlar, sağdan ikinci Ayşe Baysal.

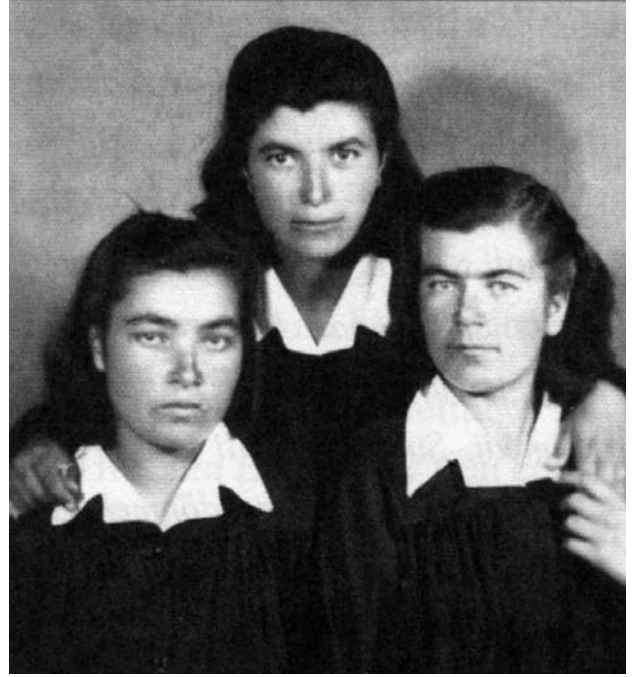
İlerse kötü insan olabilir korkusu vardı. Babam Ese dayının babasından çok çekinir; her söylediğini yapardı. Çok baskı yaptılar; sonunda annem, zaten "daha az işe yarayan" olduğum için beni gözden çıkardı. İvriz Köy Enstitüsü'ne, akrabamız Mehmet ile birlikte beni gönderdiler; iyi ki de gönderdiler. Kurtuldum.

(s.32) Köylünün % 80'i okur yazar değildi. Köylünün toptan aydınlığa kavuşturulması için, ilk olarak köy öğretmenleri kursları, köy öğretmen okulları gibi denemeler 1937-1940 yılları arasında yapıldı. Bunun da köylünün aydınlanmasına yetmeyeceği kısa zamanda anlaşıldı. 1940 yılında çıkarılan yasa ile Köy Enstitüleri kuruldu. Altı yıl içinde köy enstitüsü sayısı 21'e ulaştı. İkinci Dünya Savaşı yılları, Türkiye'nin en çok kıtlık çektiği, kaynak sıkıntısı içinde olduğu yıllardı. Türkiye bir yandan savunma çabalarını sürdürüyor; bir yandan da cehaletle başa çıkmaya çalışıyordu. Bu nedenle, Köy Enstitüleri, devlete mali yük getirmeden, kendi binalarını kendileri yapmak, yiyeceklerinin bir bölümünü kendileri üretmek zorundaydılar. Yaparak, yaşayarak öğrenmek esastı Köy Enstitüleri'nde. Bu koşullarda yetişen eğitim önderlerinin, köylerde yalnızca öğretmenlik değil, aynı zamanda toplum kalkınmasında da köylüye örnek olması, önderlik yapması bekleniyordu. Biz böyle yetiştik ; bize bu olanağı sağlayanlara da borcumuzun ne olduğunu hep bildik.

Köyümüzden ilçe merkezine iki yolculuğum var ki, hiç unutamam.

Birincisi, İvriz Köy Enstitüsü'ne gitmek için yola çıktık. Ermenek üzerinden Karaman'a ulaşmak için taşıt bulmamız hemen hemen olanaksızdı. Onun için Ermenek'e yürümek yerine Karaman'a yürümeyi seçtik. Eniştem, kestirme yolu seçti. Çıkin içinde birkaç gün yetecek yufka, çökelek ve pekmez helvasından oluşan azığı-mızı sırtımıza alarak 4 Temmuz 1945 günü sabah yürüyerek yola koyulduk. İki geceyi dağda geçirdikten sonra üçüncü gün öğle civarı Karaman'a ulaştık. Yaşamımda ilk kez tren görüyordum. Üzerime gelince, beni ezcek diye kaçmaya çalıştığımı hatırlıyorum. Ereğli'ye trenle, Ereğli istasyonundan okula da kağı ile gittik.

İkincisi, tam 15 yıl sonra ... Köyümüzden yola çıktım. ABD'ye gideceğim. Tek taşıtım yine

1950 başı / Köy Enstitüleri'nde geriye dönüşümün resmi. Ceket pantolon yerine siyah önlük. (Sol başta Ayşe Baysal.)

katır. Ermenek'e yaklaşık 35 km. uzakta olduğundan katırla gidilirdi... Bu yolculuk çocukluğumdakinden farklıydı. Ben katırın üstünde, ablam yürüyerek yaptık bu yolculuğu. Yürümesi yetmiyormuş gibi, sırtında Ermenek'te okuyan oğluna erzak da taşımıştı. Sosyal adaletsizliğin bu örneği yüreğime ağır bir yük olarak yerleşti. ABD'de aldığım burs-tan 10 dolar karşılığının ablamın okuyan oğluna gönderilmesini sağlayarak teselli bulmaya çalıştım. (s.19)

Ayşe Baysal, köy enstitüsünde her yıl sınıf birincisi oldu. Okul gazetesinin Ermenek kaymakamlığına ulaşması ve kaymakamın Ayşe'nin başarılarını köylülere övgü ile anlatması, köylülerde okuyanlara karşı olan olumsuz bakışı değiştirmişti. Hele okul tiyatrosu ile ilçe merkezlerinde yaptığımız gösterilerin de yankıları çok etkili olmuştu.

"Enstitüdeki son yılımdı. Hocam Tevfik Yavuzer'in, Hüseyin Özcan'ın düzenlediği bir piyesi, arkadaşım Ethem Özgüven ile birlikte bir hafta Ermenek'te oynadık. Temsildeki tek bayan oyuncu bendim. Bu oyunun geliri, ortaokulun yapımına harcanmıştı. Yani Ermenek Ortaokulu'nun temelinde, benim de emeğim var. Konya gazeteleri, "Ermenek'te bir genç kız piyeste oynadı" gibi haberler yazdı. Doğaldır ki, bunların hepsi köyümüzde olumlu etkiler yaptı. Yoksul olan köyümüzde, bir çok genç ve ailesi, çıkışı okumakta görmeye başlamıştı. Bir süre sonra, Uğurlu köyü en çok öğretmen yetiştiren köy ünvanını almıştır." (3)

Ayşe Baysal, İvriz Köy Enstitüsü'nü 1950 yılı Haziran ayında, birincilikle bitirdi. Öğretmenleri, Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu'na devam etmesini istendi. 21 köy enstitüsü için iki kontenjan ayrılmıştı; sınavı kazanan iki kişiden biri o oldu. Ankara-Sihhiye semtinde olan okul, yatılıydı; bu yüzden barınma sorunu olmamıştı. Ama farklı sosyo-ekonomik düzeyden gelen sınıf arkadaşlarıyla uyum sorunları, onu çok üzdü. Ailesinden para isteyemediği için de, harcamalarını en aza indirdi. Ücretsiz olduğu için, DTCF'deki ücretsiz cumartesi klasik müzik konserlerini, sanat tarihi öğretmenin götürdüğü bale ve operaları hiç kaçırmadı. Derslerdeki başarıları ve arkadaşlarına yardımcı oluşu, sınıf arkadaşlarıyla uyumunu da olumlu yönde etkiledi. Derslerinin ağırlığı, ev idaresi atölyesi, yemek atölyesi ve çocuk gelişimi alanındaydı.

1958 / Okulun önünde

1957 / Besin hazırlama laboratuvarında (Ayşe Baysal soldan üçüncü).

"İlk beslenme dersimi, ABD'den yeni gelmiş olan Doç. Dr. Osman Nuri Koçtürk'ten almıştım. O zamana kadar görmediğim hassas teraziler, tüpler, balonlar gibi araç gereci son derece çekici bulmuştum. Hele deney hayvanlarıyla yapılan çalışma, iyi beslenenlerle kötü beslenenlerin arasında gözlediğim farklılıklar adeta beni büyülemişti. Koçtürk'ten edindiğim bilgileri ve laboratuvarındaki uygulamaları kendi yaşamına da uyguladığımdan sağlığımda belirgin bir düzelme olmuştu. Beslenmenin sağlıklı yaşamın temeli olduğunu yaşayarak öğrenme olanağı bulmuştum. (s.54)

1953 / Doç. Dr. Osman Nuri Koçtürk'le beslenme dersinde

Kız Teknik'teki öğrencilik yaşamımın en önemli bölümünü öğrenci derneklerindeki çalışmalarım oluşturdu. İkinci sınıftan başlayarak, okulun öğrenci derneğinin yönetiminde görev aldım. Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okulu Öğrenci Derneği, Ankara Yüksek Okullar Öğrenci Birliği'nde ve Türkiye Milli Talebe Federasyonu'nda (TMTF) çalıştım. Federasyonun çıkardığı "Devrimci Gençlik" dergisinde, Yekta Güngör Özden ile "Köycülük" kolunda da Cevat Geray ile birlikte çalıştım. Daha sonraları da Türkiye Öğretmenler Sendikası'nda çalıştım ve Başkan Fakir Baykurt ile ailesinin yakın arkadaşlarından biri oldum.

Okulu bitirdikten sonra, öğretmen olma hayalim ve sorumluluğum yakamı bırakmadı. Ankara Valisi'nin "köycülük danışmanı" olmam önerisine karşın ondan bir kız öğretmen okuluna, öğretmen olarak atanmama yardımcı olması isteğim, başarılı oldu. O zamanlar, kızların gidebildiği iki öğretmen okulu vardı: Biri Bolu'a biri de Beşikdüzü'nde (eski köy enstitüsü). Ben de Trabzon-Vakıfkebir ilçesi Beşikdüzü'nü istedim. Okul köy enstitüsü olarak kurulduğundan, yatakhane, yemekhane, derslik ve işlikler yanında, öğrencilerin balıkçılık dersleri görmeleri için bir kayıkhanesi vardı; okul binaları da öğrencilerce yapılmıştı. Okul uzaktan bakıldığında kumsalda oraya buraya serpilmiş villa ve plaj evlerini andırıyordu. (s.61)

1954 / Diploma Töreni - Dönemin Ankara Valisi Kemal Aygün'den birincilik ödülünü alırken.

Orada "ev işi" öğretmenini olarak çok yönlü çalışmalarım oldu. Yalnızca öğrencilere bana gösterilen konuları öğretmekle kalmadım; onların karadeniz bölgesi köylerinde öğretmen olarak yararlı olabilmeleri için eğitimlerini sağlamaya ve "yeterli ve dengeli beslenebilmeleri" için de savaşım verdim. Okul müdürünün desteğiyle, derslerimin temelini "sağlıklı yaşam kuralları" oluşturdu; ek bir maliyet getirmeden yemek servisinin de daha besleyici olmasını sağlamıştım. ... Yıllardan sonra, değişik yerlerde karşılaştığım öğrencilerimden aldığım "sizin sayenizde kazandığım israfı önleme ve sağlıklı yaşama alışkanlığı sayesinde iyi yerlere geldim" sözleri, verilen uygulamalı eğitimin kalıcılığını açıklar niteliktedir. (s.68)

Öğretmenlik görevime başladıktan sonra, Tarım Bakanlığı'na bağlı olarak İzmir Bornova'da kurulan Ev Ekonomisi Yayım Örgütü'ne atamam çıktı. Kabul etmeyebilirdim. Ama yeni bakanlıkta kendimi geliştirmek, ufku genişletmek için yeni fırsatlar doğabiliyordu. Okul müdürümün tüm karşı çıkmalarına karşı kabul ettim. İyi de ettim. Yeni göreve başladığım örgüt, ABD'den kopya idi ve çiftçi ailesini bir bütün olarak eğitmeyi hedefliyordu. Ailenin erkek bireylerine yeni tarım teknikleri öğretilirken, kadınlarına ev ve aile yaşamını daha iyi götürmeye yönelik bilgi ve beceri kazandırılması hedefleniyordu. Bu örgütün ev ekonomisi bölümü için eleman yetiştirmek için de Ev Ekonomisi Yetiştirme Merkezi açılmıştı. Bu merkezde önce kursiyer sonra öğretmen olarak 1958-1960 yılları arasında bulundum. Burada yaşayarak eğitim-öğretim ilkesini uygulama olanağı buldum. Stajyer öğrencilerle birlikte köylülerle çok yakın iletişim içinde oldum. Soma, Saruhan ve Salihli'nin köylerine geziyorduk.

- Sağılan inek sütlerinin üzeri sinek kaynıyordu. Bu da yaygın çocuk ishallerine yol açıyordu. Onlara "tel dolabı" öğrettim.
- Doğru dürüst bulaşık yıkamayı ve yıkandıktan sonra bulaşıkların yükseğe konulmasını öğrettim.
- Fırınlarda kek, kurabiye yapmayı öğrettim.
- Giyime önem verdim. Dikiş makinelerini zeytinyağı ile yağladıkları için bozulmuştu. Onlara ince makine yağı getirdim ve makinelerini yağlayarak çalıştırdım.
- Hela yapımını öğrettik.

Tarım il müdürlüğünde zaman zaman köylülerle ve köy muhtarları ile toplantılar yapılır ve ne istedikleri sorulurdu. Bir toplantıda hep birden "ev ekonomisti" istediler. Bizim çalışmalarımızı duymuşlar ve yakınıyorlardı : "Gediz'in üst tarafına gidiliyor, bize niye gelinmiyor. Onlara ince makine yağı hakları yok mu?" diye."

Ayşe Baysal, öğrenme isteği, bitmez tükenmez çalışma azmi ona yeni yeni ufuklar açmayı sürdürüyordu. ABD'de bir yıllık görgü bilgi artırma olanağı buldu ve bu sırada bir yarı yıl üniversitede dersler aldı . Bu da onun lisansüstü eğitim görme isteğini körükledi. Araştırma ve girişimleri sonucu kendisine bir burs bularak ABD'ye ulaştı. Bir çok zorluklarla boğuşarak

ve her aşamada başarısını kanıtlayarak beş yıl ABD'de kaldı. ABD'nin en tanınmış üniversitelerinden Wisconsin Üniversitesi'nde, bütün ısrarlara karşın kalmayarak, aldığı bir doktora derecesi ile ülkeye döndü.

"Toplumu gören bir sağlık anlayışı nasıl olmalıdır?" Toplumun temel sorunlarına çözüm getirmelidir. Bu sorunlar, tek tek insanların sağlık yakınmalarının çok ötesinde, büyük insan gruplarını ilgilendiren sorunlar olmalıdır. Açlık bunlardan biridir. Gelirin dünya yüzeyindeki eşitsiz dağılımı ve "insan özürü" politikalar bunlardan biridir. "Beslenme" sorunu da çok geniş insan yığınlarını yakından ilgilendirmektedir.

Ayşe Baysal'ın ülkeye dönüşünde, üzerinde durduğu önemli ilgi alanlarından biri de "beslenme" olmuştur. Prof.Dr.Orhan Köksal'ın yürüttüğü "Türkiye Beslenme Araştırması"nda görev alması, onun katkısıyla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Hıfzıssıhha Okulu'na geçti. Çalıştığı Köy İşleri Bakanlığı'ndan izin alınmasında, ve zorunlu hizmetinin SSYB'ye aktarılmasında müsteşar Prof.Dr.Necmi Sönmez'in katkısı olmuştur. (2)

"Ben Hıfzıssıhha Okulu'na beslenme uzmanı olarak atandığımda, Nusrat Fişek okul müdürlüğünden ayrılmıştı. Hocanın veda konuşmasında, "Akan dereyi geri çevirmeye çalışıyorlar. Dere, önüne konulan bentlerle bir süre için durdurulabilir; fakat günün birinde sular o bentleri yıkarak yolunu devam eder. Çağdaşlığa giden bilim yolu da böyledir. Dogmalarla bilim yolu bir süre kapatılabilir. Fakat bu geçicidir." sözlerini hiç unutmam. Sosyalleştirilmiş sağlık hizmeti bir yünden eğitim alanında Köy Enstitüleri'ne benzerlik gösteriyordu. Hıfzıssıhha Okulu, kırsal alana gönderilecek sağlık personelinin belirli bir ön eğitimden geçtikten sonra kırsal alana gitmelerini ve çalışmaları sırasında da hizmet içi eğitimle desteklenmelerini sağlıyordu." (s.114) (1)

Hacettepe Üniversitesi Temel Bilimler Yüksek Okulu'na bağlı Beslenme Bölümü'nde önce dersler vermeye başlaması ve sonra tümüyle bu birime geçmesi, bu alanda yoğunlaşması için olanak olmuştur. Bu bir bakıma uzun bir yolun başlangıcı olmuştur. Hacettepe Üniversitesi'nin bir yanda diyetisyen yetiştirmek üzere eğitim vermesi ve öte yandan yetiştirdiği diyetisyenlerle Tıp Fakültesi Hastanesi'nin beslenme servisini geliştirmesi büyük bir şanstır. Daha sonra Ev Ekonomisi Yüksek Okulu'nu kurdu; bunun çekirdeğini de Diyetetik bölümü oluşturuyordu. Kısa süre içinde buna ek olarak Çocuk Gelişimi ve Eğitimi ve Ev İdaresi adıyla iki bölüm daha eklendi.

"Bu gelişmelerin yanı sıra laboratuvarlarımızı kurduk ve öğrencilerimizi staj için Türkiye çapında köylere göndermeye başladık. Edirne'den Şemdinli'ye kadar... UNICEF ishalleri çocuklar için çözümleri göndermeden çok önce biz bu konuda bir "çözelti" hazırlamıştık (Çay+limon+tuz+şeker'den oluşuyordu). Böylece ishal olgularının önüne geçmiştik. Şemdinli'de sınırlı sayıda köye ulaşabiliyorduk. Ulaşamadığımız köylerden ishalleri çocuklarına bizim çözümlerden almaya gelenler çok oldu. "Kaç para?" diye soruyorlardı, parasız olduğunu duyunca şaşırıyorlardı. Birer örnek ellerine veriyorduk ve nasıl yapacaklarını da öğretiyorduk. Gerisini onlar üretiyordu. Malnütrisyon'da yoğurtla tedaviyi başlattık. Çocuk beslenmesinde bunun önemini biz tanıttık. Süt vb tersine yoğurt bir gün süresince bozulmadan bekletilebiliyordu; bu kullanımı kolaylığı da getiriyordu." (4)

"Başarınızda size güç veren neydi? İzlediğiniz yol-yöntem, ilkeler neydi?" sorusunu şöyle yanıtlıyor :

"Hiç kimse size gülmüş tepsi içinde bir şey sunmuyor. Her şeyi kendi emeğinizle yapacaksınız. Mutlaka uğraşacaksınız ve başaracaksınız. Bütün sorun bu. O size itici bir güçtür. İyi bir uyarıdır. Ben bunu yapacağım; yapmam gerekir ve yaptım diyebilmek önemlidir. Ayrıca Köy Enstitüsü'nde iyi bir çalışma disiplini almış olmam etkeni. İyi bir okuma alışkanlığı kazanmıştım. Bize çok iyi bir okuma yazma, kendini ifade edebilme alışkanlığı kazandırdılar. Tabii asıl olan 'ben bunu başaracağım' diyebilmektir.

Prof. Dr.
Ayşe Baysal

Ben ABD'inde burslu okudum. Eğer başarısız olursam, B'nin altında not alırsam bursum kesilecekti. Wisconsin Üniversitesi, akademik düzeyi yüksek öğrenciye burs veriyordu. Bütün derslerim iyi olmak zorunda. Bunlar da itici güçtü.

Bir de düzenli çalışırdım. Planlı, programlı çalışırdım. Çok çalışmazdım. Uykusuz kalıp, sabahlara kadar çalışmazdım. Düzenli ve zamanında çalışırdım. Dersi çok iyi izlerdim. Yabancı ülkedesin. Dil sorunu da var. Hoca çok erken gelirdi, hazırlık yapardı. Ben de derslere çok erken gelir, hocayı izler, ön sıradaki yerimi kapardım. Hocanın dediklerini de titizlikle yapardım. Tabii biraz da muhakeme, ilişki kurma yeteneği gerekiyor. 2,5 yılda doktorayı bitirdim ama hiç tatil yapmadım. Hatta orada bir ameliyat geçirdim. Üniversitenin doktoru bir Profesör ameliyatımı yapmıştı. Demişti ki, 'Burada yabancı öğrencilerin bazıları çok zengin, parayı gereksiz yere savuruyorlar; bazıları da zorlukla okuyabiliyor. Ben sizin durumunuzu da öğrenmek istiyorum?' Ameliyat için doktora para ödemem gerekiyordu. 'Burslu okuyorum efendim. Ama size vereceğim parayı hazırladım.' (3)

Prof.Dr.Ayşe Baysal'ı tanıyan çok. Ama anımsayamayanlara bile "mercimek yemeyi" önerdiğini söylediğimize de hemen tanınmaktadırlar.

Konuya Prof.Baysal, **"Siz hiç yaşamınızda mercimek yoldunuz mu?" diye giriyor; "toplayan insanın ellerini yakar". "Ben televizyonlara çıkıp mercimeğin ne denli besleyici olduğunu söyleyip çok tüketilmesini önerdiğimde, "mercimek tüccarları'nın hismine uğradım. Çünkü, çok tüketildikçe köylünün elindeki mercimek para etti ve tüccarın bunu ucuza kapatma olanağı kalmadı. Bu öfke dolu sözlerle ne kadar sevindim bilemezsiniz. Mercimek güneydoğuda yetişir; toprağı nadasa bırakacağınıza mercimek yetiştirebilirsiniz. 10 kat artan tüketimi yönlendirmek için, "beslenme programı" çerçevesinde bu televizyon programını kabul ettim. Çocuk beslenmesini, iyotlu tuzun kullanımını; kabız olunca nasıl besleneceğini; bulgurun pirinçten daha değerli olduğunu anlattım. Özellikle derlediğimiz yöresel yemek tanımlarını verdim. Aslında mercimek kültürü ülkede gelişmiş. Afyon'da böreğinin, Eskişehir'de mantısının, Antep'te köftesini yapmışlar. Ama Karadenizli ve İstanbul'lu bilmiyordu; onlar da öğrendiler." (2)**

Toplum Hekimliğine gönül verenlerden Prof.Dr.Ayşe Baysal'ın yaşam öyküsünde söylenecek daha o kadar çok şey var ki. Neyse ki, onun yaşam öyküsünü okuyabileceğimiz iki anı kitabı ve dinleyebileceğimiz sayısız öğrencisi ve yol arkadaşı var. Ayşe Baysal, bugün seksenüç yaşında. Hala savaşımları sürdürüyor. Kurduğu Prof.Dr.Ayşe Baysal Beslenme Eğitimi ve Araştırma Vakfı (Besvak) aracılığıyla, burs vererek diyetisyenlere eğitimlerinde destek oluyor. 1975 yılından beri, çok satan kitaplarının telif ücretleriyle, kendi ilkeleriyle uyum gösteren gençlere burslar veriyor. Bir de, olanakların yetmediği durumlarda da, çevresindekileri harekete geçirerek burs vermelerini sağlıyor; onları yönlendiriyor.

"Taassubun kara pençesinden kurtarmak : Küçüğümün küçüğü kız kardeşim başta olmak üzere köyden bir çok yakınımın okuması için büyük çaba gösterdim. Yenimahalle'deki evimde yetenlerim kalıp okudular. Bugün bile üvey abimin torunu orada okuma amacıyla kalıyor. Katkım çoğunlukla kızlara oldu. Yatılı bölge okulunda okuyup, parasız yatılı sınavlarını kazandıktan sonra üniversiteye gelenlere burs vermek şart. Destek olmak şart. Onların da Atatürkçü olmaları şart." (4)

KAYNAKLAR :

- 1.SİLBIÇLI BEŞİK Hazırlayan Türkan Kutluay Merdol, Hatiboğlu Yayınları Haziran 2011.
- 2.Anılarla Ayşe Baysal, Selvi Yayınları 1997 s.49.
- 3.Hasip Pektaş : Prof.Dr.Ayşe Baysal ile bir Söyleşi, Öğretmen Dünyası Dergisi, Sayı : 254 Şubat 2001 s.19-22.
- 4.Ayşe Baysal ile kişisel görüşme, 24 Eylül 2013.

İKİ DAKİKA DÜŞÜN

Tehlikeyi Tanıyalım

Silindirik Tank İmalatında, Tank Üzerinde Kaynak ve İzolasyon Yapmak

Mustafa TAŞYÜREK*

(mustafatasyurek@fisek.org.tr)

Durum: İki çalışan silindirik tank imalatını tamamlamak için, el merdiveni ile 3-4 m çapındaki silindirik tank(lar)ın üzerine çıkmakta ve burada elektrik kaynağı ve tank izolasyonunu yapmaktadırlar .

Çalışanların bu çalışma(lar) sırasında karşılaşılabileceği tehlikeleri tanımlayabilir misiniz ?

Neler Olabilir ?

1. İşçiler tank üzerine çıkarken veya inerken, merdivenin kayması sonucu düşüp yaralanabilirler.
2. Tank üzerinde ayakta duran işçi dengesini kaybedip düşebilir. Düşme sonucu kırık veya ölümle bile sonuçlanacak ciddi yaralanma(lar) oluşabilir.
3. Kaynak yapanın yakınında bulunan işçinin gözleri kaynak ışınlarından etkilenebilir.
4. Tank üzerindeki çalışanların yanınında bulunan bir el aletinin düşmesi sonucu tankın yanınında duran ya da yanından geçen işçiler yaralanabilir.
5. Kaynak yapan ve yakınında duran çalışan kaynak gaz ve dumanlarını soluyabilir. Bunun sonucu solunum yolları ve akciğer rahatsızlıkları ile karşılaşabilirler.

> Yanıtı 12. sayfada

* Kim. Müh., İş Sağlığı+İşletme Yönetimi Bilim Uzmanı
Çalışma Bakanlığı Eski İş Güvenliği Müfettişi (1978-1985)
İş Güvenliği Uzmanı (A Sınıfı Sertifikalı)
Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Denetim Kurulu Üyesi

ÇALIŞMA ORTAMI DERGİSİ BİLİMSEL DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Şeyda AKSEL
Prof. Dr. Yasemin GÜNAY BALCI
Jeom. Erdoğan BOZBAY
Prof. Dr. Ayşen BULUT
Ecz. Dr. Ayçe ÇELİKER
Prof. Dr. Murat DEMİRCİOĞLU
Prof. Dr. Necati DEDEOĞLU
Dr. Seyhan ERDOĞDU
Mak. Y. Müh. Aykut GÖKER
Prof. Dr. Bahar GÖKLER
Dr. Uğur GÖNÜL
Prof. Dr. Güler Okman FİŞEK
Prof. Dr. A. Gürhan FİŞEK
Prof. Dr. Hamit FİŞEK
Oya FİŞEK
Prof. Dr. Ali Esat KARAKAYA
Prof. Dr. Müge ERSOY KART
Prof. Dr. Muammer KAYAHAN
Prof. Dr. Ahmet MAKAL
Prof. Dr. Ferhunde ÖZBAY
Prof. Dr. Nevzat ÖZGÜVEN
Mümtaz PEKER
Prof. Dr. Sarper SÜZEK
Kim. Müh. Mustafa TAŞYÜREK
Dr. Engin TONGUÇ
Prof. Dr. İsmail TOPUZOĞLU
Mim. Y. Müh. Cihat UYSAL
Prof. Dr. İsmail ÜSTEL
Dr. Ecz. Leyla ÜSTEL

ÇALIŞMA ORTAMI DERGİSİ BİLİMSEL DANIŞMA KURULU'NUN YİTİRDİĞİMİZ AMA HEP ARAMIZDA OLAN ÜYELERİ

Doç. Dr. Ömer Tunç SAVAŞCI
Prof. Dr. Cahit TALAS
Prof. Dr. Kurthan FİŞEK
Prof. Dr. Alpaslan IŞIKLI
Tuncer UÇAROL

İÇİNDEKİLER

- **ÇOCUK HABER**
Çocuğun Dünya Günü... 2
Taner AKPINAR
- **SOSYAL POLİTİKA**
Kent İçinde Kentileşememe - II :
İnsana Verilen Değer Bağlamında Ankara ve Denizli Örnekleri 4
Nursel DURMAZ - Aylin Güler ÜNLÜ
- **İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ**
Yeni Dönemde (6331 s.k. sonrası) Değerlendirmeler - 2 7
A. Gürhan FİŞEK
- **NÜFUS**
Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda Nüfus Konusu 10
Mümtaz PEKER
- **ANIMSA**
Nusret Fişek Söyleyeceklerini "Yüksek Sesle" Söyledi 13
Prof.Dr.Nusret H.Fişek 99. Doğum ve 23. Ölüm Yılında Anıldı
- **ÇOCUK EMEĞİ**
Madalyonun İki Yüzü ... 16
Taner AKPINAR
- **ANIMSA**
Toplum Hekimliğine Gönül Veren - 13 : Prof.Dr. Ayşe Baysal 18
- **ANI**
Mezarbaşı Konuşmasından Anılara 22
Prof.Dr. Ayşe Baysal
- **BULMACA**
İki Dakika Düşün: Tehlikeyi Tanıyalım :
Silindirik Tank İmalatında,
Tank Üzerinde Kaynak ve İzolasyon Yapmak 23
Mustafa TAŞYÜREK

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ

<http://www.isguvenligi.net>
<http://www.osgb.fisek.com.tr>

- **Sahibi:** Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Adına
A. Gürhan FİŞEK (e-posta: agf@fisek.org.tr)
- **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:**
A. Gürhan FİŞEK (e-posta: agf@fisek.org.tr)
- **Yönetim Yeri:** Selanik Cad. Ali Taha Apt. 52/4
Kızılay 06650 ANKARA (e-posta: bilgi@fisek.org.tr)
Tel: 0312 419 78 11 • Faks: 0312 425 28 01 - 395 22 71
- **Web sayfası:** www.fisek.org.tr
- Çalışma Ortamı Dergisi'nde yayınlanan yazılar, resimler kaynak gösterilerek kullanılabilir.
- Bu dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.
Bu bir HAKEMLİ dergidir.

- Çocuk Dostu'muz olanlara dergi ve kitaplarımız düzenli olarak gönderilmektedir. Sizleri de Çocuk Dostu'muz olarak görmek isteriz.
- Çalışma Ortamı Dergisi iki ayda bir yayınlanır (Yerel Süreli Yayın)
• ISSN 1302-3519
- Sayı: 131 • Kasım - Aralık 2013
- Ücretsizdir
- **Yapım ve Basım:** Büyük Anadolu Medya Grup
İstanbul Cad. Elif Sk. Sütçü Kemal İşhanı No:7/188
İskitler 06060 ANKARA
Tel: 0312 384 30 70 (Pbx) • Fax: 0312 384 30 57
Baskı Tarihi : 15 Ekim 2013